

บทที่ 6

สรุปและข้อเสนอนี้

6.1 สรุป

หลักพระธรรมวินัยคือหลักการที่สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนาและเป็นพระศาสดาแทนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมวินัยเป็นที่รวบรวมคำสั่งและคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งหมดไว้ พุทธบริษัททั้ง 4 ย่อมต้องมีความเคารพในหลักพระธรรมวินัยว่าเป็นหลักสูงสุดเพราะถ้าปราศจากพระธรรมวินัยแล้วพระพุทธศาสนาย่อมไม่สามารถดำรงอยู่ได้ หลักพระธรรมวินัยจึงเป็นหลักที่สำคัญที่สุดในการตัดสินใจในพระพุทธศาสนา การศึกษาในพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกันที่ต้องอาศัยหลักพระธรรมวินัยเป็นหลักในการตัดสินใจ การศึกษาตามพระธรรมวินัยคือการศึกษาพระพุทธศาสนา นอกจากการศึกษาแล้วยังต้องมีการปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยอีกด้วย ถ้าการศึกษาพระธรรมวินัยถูกต้อง การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยย่อมถูกต้องตามไปด้วย และการเผยแผ่พระธรรมวินัยที่ถูกต้องย่อมต้องอาศัยการศึกษาและปฏิบัติที่ถูกต้องจึงจะสามารถเผยแผ่พระธรรมวินัยที่ถูกต้องได้ กิจกรรมในพระพุทธศาสนาต่างๆ เหล่านี้ย่อมต้องอาศัยการศึกษาพระธรรมวินัยที่ถูกต้องนั่นเองเป็นเบื้องต้น จึงจะสามารถรักษาพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องไว้ได้

พระธรรมวินัยคือหลักการที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามความชอบใจ ถ้าเมื่อใดหลักพระธรรมวินัยมีการเปลี่ยนแปลงไปการประพฤติปฏิบัติย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย เมื่อหลักการและหลักปฏิบัติเปลี่ยนแปลงไปจนขาดแก่นแท้ไม่ได้ เนื้อแท้ของพระพุทธศาสนาย่อมชื่อว่าสูญสิ้นไป ดังที่เกิดขึ้นแล้วกับพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่มีการเปลี่ยนแปลงหลักพระธรรมวินัยจนห่างไกลไปจากหลักคำสั่งสอนดั้งเดิมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การที่พุทธบริษัทไม่ปรับหลักพระธรรมวินัยให้เปลี่ยนแปลงไปย่อมเป็นการทำให้พระพุทธศาสนาดำรงคงอยู่ไม่สูญสิ้นไป การที่สังคมเปลี่ยนแปลงไป พุทธบริษัทยังจำเป็นต้องดำรงรักษาเนื้อแท้ของหลักพระธรรมวินัยไว้ไม่ให้เปลี่ยนแปลงไปตามสังคมจึงจะสามารถธำรงรักษาพระธรรมวินัยให้คงอยู่ต่อไปได้ เพราะสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นล้วนเป็นไปตามอำนาจกระแสของกิเลสเป็นส่วนมาก ถ้าพระธรรมวินัยถูกเปลี่ยนแปลงไปตามอำนาจของกิเลส หลักพระธรรมวินัยย่อมจะถูกสังคมนำไปจนหารากเหง้าของพระธรรมวินัยไม่เจอ และย่อมทำให้พระธรรมวินัยที่บริสุทธิ์เลือนหายไปด้วยเพราะหลักพระธรรมวินัยนั้นเป็นไปเพื่อการละคลายกิเลสทั้งสิ้น

นอกจากนี้ความมั่นคงของหลักพระธรรมวินัยนั้นย่อมเป็นการช่วยลดความแตกแยกที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา และสามารถแก้ไขสถานการณ์ความอยู่รอดของพระพุทธศาสนาได้ เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ต่างๆ ดังเช่นการสังคายนาพระธรรมวินัยที่ทำให้พระพุทธศาสนายังคงรักษาหลักการที่ถูกต้องได้จากในอดีตมาจนถึงในปัจจุบัน เพราะหลักพระธรรมวินัยที่ถูกต้องนั้นย่อมทำให้พุทธบริษัทมีความเสมอภาคกันด้วยความเห็นหรือที่เรียกว่าทิวฐิสามัญญตา ซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญต่อความมั่นคงในพระพุทธศาสนานั้นเอง

หลักพระธรรมวินัยทั้งหมดที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นล้วนเป็นหลักที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษา และปฏิบัติตามหลุดพ้นจากกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวง การบรรพชาอุปสมบทนั้นมีไว้เพื่อให้ผู้เข้ามาศึกษาและปฏิบัติมุ่งสู่ความหลุดพ้นจากวัฏสงสารเพื่อบรรลุถึงพระนิพพาน การหลุดพ้นนั้น ย่อมต้องอาศัยการศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยนี้เท่านั้นจึงจะเป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ จากกิเลสทั้งมวล และเป็นการศึกษาที่ถูกต้องตามพุทธประสงค์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งก็คือ การศึกษาพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎก กล่าวคืออนวัถคัสตฤศาสน์นั่นเองหาใช้การศึกษาในสิ่งที่เป็นเตร็จฉานวิชาหรือวิชาโลกายตคือวิชาทางโลกไม่ ถ้าการศึกษาพระธรรมวินัยถูกบิดเบือนไป หรือให้ความสำคัญลดน้อยลงไป การปฏิบัติที่เป็นผลตามมานั้นย่อมไม่เป็นไปตามพระธรรมวินัย ด้วย เมื่อการปฏิบัติไม่เป็นไปตามพระธรรมวินัยที่มุ่งในการละคลายกิเลสและกองทุกข์ การละคลายกิเลสและกองทุกข์ซึ่งเป็นผลจากการปฏิบัตินั้นย่อมไม่เกิดขึ้น เมื่อการละคลายกิเลสและกองทุกข์ไม่เกิดขึ้นกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการบรรพชาอุปสมบทเพื่อศึกษาหรือเพื่อการ ปฏิบัติตามที่ได้สละเพศเป็นบรรพชิตนั้นย่อมไม่เป็นการปฏิบัติในพระพุทธานุศาสน์ซึ่งเป็นศาสนา ของการละกิเลสนั่นเอง

เรื่องการศึกษาของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในพระพุทธานุศาสน์ประการหนึ่งจึงมีความจำเป็นที่จะต้องตรวจสอบกับหลักพระธรรมวินัยว่าการศึกษา นั้นเป็นไปเพื่อการละคลายกิเลสหรือเป็นไปเพื่อความเพิ่มเติมกิเลส ซึ่งจากข้อมูลที่ผ่านมาสามารถสรุปได้ว่าพระภิกษุและสามเณรที่เข้ามาบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธานุศาสน์ส่วนใหญ่ นั้นมีเหตุผลในการบรรพชาอุปสมบทเพื่ออาศัยประโยชน์ทางการศึกษา อันเป็นประเพณีปฏิบัติในสังคมไทยมาช้านาน แม้ว่าบทบาทในการให้การศึกษแก่พลเมืองในรัฐนั้นจะถูกแยกออกจากสังคมสงฆ์แล้วก็ตาม แต่การให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาดังกล่าวยังคงดำรงอยู่ต่อไปในสถาบันสงฆ์ โดยเฉพาะในชนบทซึ่งประชาชนของชาติส่วนใหญ่ นั้นไม่สามารถเข้าร่วมกับระบบการศึกษาของทางภาครัฐได้ เพราะปัญหาความยากจน เป็นต้น และเนื่องจากรัฐบาลไม่สามารถกระจายการศึกษาให้ทั่วถึงได้อย่างมีประสิทธิภาพจึงทำให้เกิดประเพณีการบวชในพระพุทธานุศาสน์เพื่ออาศัยเรียน อันเป็นการพัฒนาการในด้านความรู้และเพื่อเป็นประโยชน์ในกรณีที่มีการลาสิกขาเพื่อประกอบอาชีพต่อไป

หน้าที่การให้ความช่วยเหลือทางด้านการศึกษาของสถาบันสงฆ์เป็นสิ่งที่ประพดติดกันมานานจนกลายเป็นสิ่งที่ถูกต้องในสังคมไทย ซึ่งหน้าที่ดังกล่าวไม่ใช่หน้าที่หลักของพระสงฆ์ในหลักพระธรรมวินัยโดยตรง นอกจากจะไม่ใช้กิจของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัยแล้ว การทำหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์แก่ผู้ที่อาศัยความเป็นบรรพชิตในการบวชเพื่ออาศัยเรียนนั้น ย่อมไม่เป็นไปตามพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 5 ที่ทรงแยกการศึกษาของพลเมืองกับพระสงฆ์ออกจากกันตั้งแต่สมัยของพระองค์เอง โดยทรงโปรดให้รัฐบาลเป็นผู้รับผิดชอบการศึกษาของพลเมืองต่อไปแทนสถาบันสงฆ์ ซึ่งดำรงบทบาทชั่วคราวนี้มาช้านานในสังคมไทย ถึงแม้ว่าการปฏิรูปการศึกษาในช่วงแรกนั้นจะเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างสถาบันสงฆ์กับรัฐบาลก็จริงอยู่ แต่การร่วมมือดังกล่าวนี้ใช้ระยะเวลาเพียง 4 ปี ซึ่งหลังจากนั้นรัฐบาลจึงเป็นผู้ดำเนินงานเรื่องการศึกษาของชาติต่อไปแต่เพียงลำพัง ในขณะที่สถาบันสงฆ์ก็ยังคงมีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือทางการศึกษาแก่ประชาชนผู้ยากไร้ต่อไป ซึ่งเมื่อ

พิจารณาในมุมหนึ่งคือการแสดงออกถึงบทบาทในการช่วยเหลือด้านการศึกษาให้แก่สังคม แต่ในอีกมุมหนึ่งกลับแสดงถึงการที่สถาบันสงฆ์ไม่ดำรงบทบาทหลักของตนเองในการให้การศึกษา พระธรรมวินัย

รัชกาลที่ 5 เมื่อทรงปฏิรูปการศึกษาทางโลกโดยร่วมกับสถาบันสงฆ์เสร็จสิ้นไม่นาน ในปีเดียวกันนั้นพระองค์จึงทรงปฏิรูปการศึกษาให้แก่สถาบันสงฆ์ด้วย โดยทรงโปรดที่จะให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงในพระพุทธรศาสนาอย่างมีคุณภาพมากขึ้น พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ย้ายการบอกรับหนังสือออกจากวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งมีการเรียนพระธรรมวินัยแบบดั้งเดิมออกมาก่อตั้งสถาบันการศึกษาชั้นสูงของสถาบันสงฆ์ขึ้นสองแห่งเพื่อขยายการศึกษาของสถาบันสงฆ์ให้มีคุณภาพขึ้นที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ได้แก่ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและที่วัดบวรนิเวศวิหารได้แก่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามลำดับ

เมื่อสรุปเรื่องการศึกษาพระธรรมวินัยของพระภิกษุในพระพุทธรศาสนาคือการศึกษา ศิลปสมาธิ และปัญญาในพระไตรปิฎกเพื่อที่จะเข้าถึงความหลุดพ้นจากกิเลส อันเป็นลักษณะเฉพาะของวิถีชีวิตของบรรพชิตผู้เห็นภัยในการครองเรือนและเป็นลักษณะเฉพาะของพระพุทธรศาสนาที่มีการละกิเลสเพื่อความหลุดพ้นจากกองทุกข์อันทำให้ถึงบรมสุขอย่างแท้จริงคือพระนิพพาน แต่มหาวิทยาลัยสงฆ์ไทยทั้งสองแห่งในปัจจุบัน โดยเฉพาะในระดับปริญญาบัณฑิตนั้นได้ทำหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาแก่ผู้ขาดโอกาสในสังคมมากจึงทำให้มหาวิทยาลัยสงฆ์เกิดหลักสูตรการเรียนวิชาทางโลกเพื่อช่วยเหลือผู้ขาดโอกาสทางการศึกษามากกว่าหลักสูตรในการเรียนพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎก

โดยที่มหาวิทยาลัยสงฆ์มีเหตุผลในการสนับสนุนการเรียนวิชาทางโลกนั้นว่าเพื่อเป็นการสนับสนุนการเรียนและการเผยแผ่พระธรรมวินัย ทั้งๆที่ข้อเท็จจริงนั้น การเรียนวิชาทางโลกในมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นเป็นการให้ความช่วยเหลือทางด้านการศึกษาแก่ผู้ขาดโอกาสทางการศึกษามากกว่าที่จะเป็นไปเพื่อการเผยแผ่พระธรรมวินัย เพราะจากอัตราการลาสิกขาของพระภิกษุสามเณรที่เรียนจบนั้น ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 95 จะลาสิกขาไปเมื่อสามารถเรียนจบการศึกษาที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ได้มอบโอกาสให้ โดยที่ผู้จบการศึกษานั้นแทบจะไม่ได้มีโอกาสในการตอบแทนด้วยวิชาความรู้ให้แก่มหาวิทยาลัยสงฆ์หรือสถาบันสงฆ์โดยรวมเลย

ในส่วนของหลักพระธรรมวินัยนั้น การที่พระภิกษุเรียนวิชาทางโลกนั้นย่อมไม่ตรงตามหลักพระธรรมวินัย ประการที่หนึ่งเพราะไม่ถูกต้องตามคำจำกัดความในพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา อันเป็นหลักการตัดสินในพระพุทธรศาสนา ไม่ว่าจะเป็นคำว่า ปริยัติ และพหูสูต เป็นต้น ประการที่สองการเรียนวิชาทางโลกไม่ได้เป็นการเรียนที่เป็นไปเพื่อการดับกิเลสและตัดหน้าและทุกข์ในวัฏสงสาร แต่เป็นการเรียนตามกิเลสและตัดหน้า อันเกิดจากการครอบงำด้วยระบบการศึกษาแบบทุนนิยมตะวันตก ประการที่สาม การศึกษาวิชาทางโลกไม่ได้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับ ศิลปสมาธิ และปัญญา ซึ่งถือว่าคลาดเคลื่อนต่อหลักพระธรรม และยังคลาดเคลื่อนต่อพระวินัยบัญญัติ ในเรื่องห้ามการเรียนวิชาทางโลกอีกด้วยเพราะทำให้พระภิกษุไม่มีความแตกต่างจากฆราวาส และผู้เห็นพระธรรมวินัยว่ามีสาระย่อมไม่ศึกษาวิชาทางโลก

ถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์พิจารณาว่าการศึกษาพระธรรมวินัยเป็นสิ่งทีล้าสมัยและจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย การกระทำดังกล่าวนอกจากจะเป็นการทำให้หลักพระธรรมวินัยเปลี่ยนแปลงไปจนหาเค้ามูลเดิมไม่ได้แล้ว ยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงการที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่ยอมรับหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์ว่าเป็นสัจธรรมอีกด้วย เพราะถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์ยอมรับว่าหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ตรัสนั้นเป็นสัจธรรม พระธรรมวินัยย่อมเป็นสัจธรรมที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยจึงจะเป็นสัจธรรมได้ แต่ถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่ยอมรับในหลักพระธรรมวินัยว่าเป็นสัจธรรมความจริงแล้ว ข้อความหลายๆ อย่างในพระธรรมวินัยย่อมเป็นสิ่งที่อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ด้วยเช่นกัน ไม่เว้นแต่ความเชื่อมั่นในสมณภาวะของตนเองด้วย เพราะกฎเกณฑ์ต่างๆ ในความเป็นบรรพชิตไม่ว่าจะเป็นการบรรพชาและอุปสมบทนั้นล้วนเป็นสิ่งที่อยู่ในพระธรรมวินัยทั้งสิ้น

สำหรับการให้ความสำคัญแก่วิชาทางโลกของมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นพบว่าหลักสูตรของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองในระดับปริญญาบัณฑิตมีการให้ความสำคัญแก่พระธรรมวินัยน้อยมากในทุกด้าน ในขณะที่ในระดับบัณฑิตศึกษามีการให้ความสำคัญกับการศึกษาพระธรรมวินัยมากขึ้นทั้งสองสถาบัน แต่ก็ยังมีสามารถกล่าวได้ว่าสถาบันทั้งสองให้ความสำคัญเพียงพอแก่การศึกษาพระธรรมวินัยตามที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้อย่างสมบูรณ์ แต่เป็นการแสดงให้เห็นถึงการที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ให้ความสำคัญแก่การศึกษาวิชาทางโลกมากกว่าพระธรรมวินัย เพราะมหาวิทยาลัยสงฆ์ได้ทำหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาอย่างชัดเจนมากกว่า ซึ่งการกระทำดังกล่าวของมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นย่อมไม่ตรงต่อหลักพระธรรมวินัย และย่อมไม่ตรงต่อพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 5 ด้วย

ในส่วนของการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย มหาวิทยาลัยสงฆ์ยังไม่ได้เน้นความสำคัญแก่การศึกษาและปฏิบัติในส่วนของศีลสิกขาอย่างจริงจัง ในขณะที่ยังคงให้ความสำคัญแก่การปฏิบัติในชั้นสมานธิและปัญญามากกว่า แต่ยิ่งถือว่าน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับวิชาทางโลก อย่างไรก็ดี วิชากรรมฐานในมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นถือเป็นวิชาบังคับทั้งในระดับปริญญาตรี โท และเอก ทั้งสองสถาบัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับเรื่องการพัฒนาจิตใจในมหาวิทยาลัยสงฆ์ แต่ในมุมมองกลับนั้นย่อมเป็นการสะท้อนถึงความไม่ใส่ใจเรื่องกรรมฐานของพระนิสิตนักศึกษาได้เช่นเดียวกันในกรณีที่ว่าไม่มีการบังคับเรื่องหลักสูตรกรรมฐานที่มีผลต่อการจบการศึกษา พระนิสิตนักศึกษาเหล่านี้จะทำการปฏิบัติกรรมฐานกันตามพระธรรมวินัยหรือไม่

การให้ความสำคัญเรื่องการศึกษาปฏิบัติกรรมฐานในมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้น แม้จะมีความชัดเจนในรูปของการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ แต่อย่างไรก็ตามก็ยังถือว่ามีการให้ความสำคัญน้อยเมื่อเทียบกับโครงสร้างหลักสูตรทั้งหมด และเมื่อเปรียบเทียบกับการพัฒนาคุณธรรมให้ผู้ปฏิบัติสามารถละกิเลสเพื่อบรรลุถึงคุณธรรมขั้นสูงคือความเป็นพระอริยบุคคลขั้นต่างๆ มีพระโสดาบัน เป็นต้น และการเข้าถึงพระนิพพานอันเป็นธรรมสิ้นทุกข์จากวัฏสงสารทั้งปวง อันเป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาที่ไม่มีในศาสนาอื่นใดในโลกเข้าถึงได้นั้น ถือได้ว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ยังไม่สามารถพัฒนาระบบการศึกษาและการปฏิบัติในไตรสิกขาเพื่อให้พระภิกษุบรรลุคุณธรรมขั้นสูงได้ดังที่เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย เมื่อเป็นเช่นนี้จึงสามารถกล่าวได้ว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่

สามารถให้ความรู้ในด้านปฏิบัติได้ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และขัดกับพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 5 ที่ทรงมุ่งหวังให้การศึกษาปริยัติสัทธรรมเป็นไปเพื่อปฏิบัติสัทธรรม อันเรียกได้ว่าเป็นวิชาชั้นสูงในพระพุทธศาสนา

ในด้านการเผยแผ่พระธรรมวินัยกับหลักสูตรการศึกษาวิชาทางโลก สรุปได้ว่าการเรียนวิชาทางโลก ถ้าเป็นไปเพื่อการเกื้อกูลแก่การเผยแผ่พระธรรมวินัยอย่างบริสุทธิ์จริงๆ แล้วอาจจะมีความสมควรในบางวิชา ถึงกระนั้นการที่จะตัดสินว่าวิชาทางโลกใดเหมาะสมกับสมณภาวะหรือไม่เพียงใดนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาตามพระธรรมวินัยว่าวิชาดังกล่าวนั้นถูกต้องตามพระธรรมวินัยหรือไม่อย่างไร ถ้ามีการบัญญัติห้ามวิชาทางโลกนั้นๆ ไว้โดยตรงวิชานั้นย่อมไม่สมควร เพราะการเรียนและการสอนวิชาทางโลกนั้นย่อมเป็นการคลาดเคลื่อนต่อพระวินัยบัญญัติ แต่ถ้าวิชาทางโลกบางอย่างไม่มีการห้ามไว้ในพระธรรมวินัยโดยตรง พุทธบริษัทสมควรเปรียบเทียบกับหลักมหาปเทศ 4 อย่างที่ทรงประทานไว้ให้เป็นหลักในการตัดสินพระธรรมวินัยในกรณีทีเรื่อนั้นๆ ไม่มีการบัญญัติไว้โดยตรงว่าสอดคล้องหรือคลาดเคลื่อนจากพระธรรมวินัยมากนักเพียงใด ถ้าวิชานั้นๆ คลาดเคลื่อนจากพระธรรมวินัยวิชานั้นย่อมมิใช่สิ่งที่ควรเรียน ถ้าวิชานั้นๆ สอดคล้องกับพระธรรมวินัยแล้ว วิชานั้นๆ ก็ควรเรียน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังสามารถสรุปได้ว่าการที่มหาวิทยาลัยสงฆ์อ้างว่าการศึกษาวิชาทางโลกในมหาวิทยาลัยสงฆ์เพื่อสนับสนุนการเผยแผ่พระธรรมวินัยนั้นเป็นเหตุผลที่ไม่มีน้ำหนัก เพราะการศึกษาวิชาทางโลกเป็นการให้ความช่วยเหลือในด้านการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาสมากกว่าเหตุผลในการช่วยเผยแผ่พระธรรมวินัยดังที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ได้อ้างแก้สังคม เหตุผลดังกล่าวนอกจากจะไม่มีน้ำหนักในแง่ของข้อเท็จจริงที่ปรากฏแล้ว เหตุผลดังกล่าวยังไม่มีน้ำหนักตามพระธรรมวินัยอีกด้วย เพราะไม่ตรงตามหลักในการเผยแผ่พระธรรมวินัยที่พุทธองค์ทรงแสดงเรื่องการเผยแผ่ไตรสิกขาเพื่อความดับทุกข์จากกิเลส วิชาทางโลกส่วนใหญ่่นั้นไม่ใช่ไตรสิกขาและเป็นไปเพื่อความทุกข์เพราะส่วนใหญ่เป็นวิชาที่เกิดจากกิเลสทั้งสิ้น และถ้าพระภิกษุเป็นผู้นำวิชาทางโลกไปเผยแพร่แล้ว นอกจากจะไม่ใช้การเผยแผ่พระธรรมวินัยแล้วยังคลาดเคลื่อนต่อพระวินัยบัญญัติที่ห้ามเรื่องพระภิกษุสอนวิชาทางโลกอีกด้วย

วิชาทางโลกเป็นสิ่งที่มหาวิทยาลัยสงฆ์นำมาบรรจุไว้ในหลักสูตรการศึกษา ซึ่งกล่าวอ้างว่าเพื่อเป็นการส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่จากข้อมูลที่ผ่านมาเห็นแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งมีการให้ความสำคัญกับการเผยแผ่วิชาทางโลกมากกว่าวิชาการในทางพระธรรมวินัย การให้ความรู้วิชาทางโลกแก่พระนิสิตนักศึกษามากกว่าวิชาทางพระธรรมวินัยย่อมทำให้การเผยแผ่พระธรรมวินัยนั้นจะมีประสิทธิภาพไปไม่ได้เลย เพราะวิชาทางโลกไม่ใช่หลักพระธรรมวินัย แต่เป็นเพียงสื่อในการถ่ายทอดพระธรรมวินัย ถ้าพระนิสิตนักศึกษามีแต่ความรู้ที่เป็นสื่อในการถ่ายทอดพระธรรมวินัย แต่มีความรู้ในหลักพระธรรมวินัยที่ไม่ชัดเจนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพราะในหลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่ได้เน้นการเรียนพระธรรมวินัยที่เป็นแกนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเผยแผ่พระธรรมวินัยที่เกิดจากหลักสูตรการเรียนที่มีแต่การเน้นย้ำวิชาทางโลกที่เป็นเพียงสื่อเท่านั้นจะมีประสิทธิภาพไปได้อย่างไร

ถ้าการเผยแผ่พระธรรมวินัย ด้วยการให้พระนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์เรียนวิชาทางโลกมีประสิทธิภาพจริงดังที่มหาวิทยาลัยสงฆ์กล่าวอ้างแล้ว มหาวิทยาลัยสงฆ์ย่อมสามารถผลิตบุคลากรเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีคุณภาพ แต่ในปัจจุบันมหาวิทยาลัยสงฆ์กลับไม่สามารถผลิตบุคลากรในการเผยแผ่พระธรรมวินัยได้อย่างเพียงพอทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพเพราะส่วนใหญ่จะลาสิกขาไปเมื่อศึกษาจบ การลาสิกขานั้นย่อมเป็นผลสะท้อนประการหนึ่งถึงความด้อยประสิทธิภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ไม่สามารถเผยแผ่พระธรรมวินัยให้พระนิสิตนักศึกษาเหล่านั้นมีความมั่นคงในเพศบรรพชิตได้ แม้ว่าการลาสิกขานั้นจะเกิดจากสาเหตุหลายประการก็ตาม แต่การให้การศึกษาวิชาทางโลกมากกว่าการศึกษาและการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยนั้นย่อมเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้พระภิกษุเหล่านั้นลาสิกขา โดยที่ไม่ได้เป็นการช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพขึ้นแต่อย่างใด

แม้ว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์จะทำการแก้ไขปัญหาเรื่องการลาสิกขาของพระนิสิตนักศึกษาด้วยการออกข้อบังคับให้พระนิสิตนักศึกษาที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์แล้วต้องบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่พุทธศาสนา 1 ปีในรูปแบบของบรรพชิตหลังเรียนจบการศึกษา มิฉะนั้นแล้วจะไม่มีสิทธิในการรับปริญญาบัตร วิธีการดังกล่าวย่อมเป็นการชะลอเวลาในการลาสิกขาของพระนิสิตนักศึกษาที่จบการศึกษาได้ออกไปได้อย่างน้อย 1 ปีที่จะได้ทำประโยชน์แก่สถาบันสงฆ์และแก่พระพุทธศาสนาได้บ้างก็ตาม แต่เวลาดังกล่าวย่อมไม่เพียงพอต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพได้ อย่างไรก็ตาม วิธีการดังกล่าวเป็นการแก้ปัญหาการลาสิกขาของพระนิสิตนักศึกษาได้ในระยะสั้นเท่านั้น แต่ย่อมไม่สามารถแก้ปัญหาการลาสิกขาในระยะยาวของพระนิสิตนักศึกษาได้ครบโดมที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ยังเน้นระบบการศึกษาวิชาทางโลก ซึ่งเป็นการเอื้อต่อการลาสิกขาของพระนิสิตนักศึกษา

การลาสิกขานั้นย่อมมีผลในการทำให้กำลังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพลดลงทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ การให้การศึกษาวิชาทางโลกซึ่งเป็นการให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษา นั้น นอกจากจะไม่เป็นการช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นการบั่นทอนกำลังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกด้วย นอกจากนี้การลาสิกขายังเป็นความสูญเสียอย่างมหาศาลแก่สถาบันสงฆ์ที่ไม่สามารถเห็นยวัญบุคลากรที่พึงพึงสถาบันสงฆ์มานาน แต่เมื่อสถาบันสงฆ์สร้างบุคลากรเหล่านั้นแล้วกลับไม่สามารถทำให้บุคลากรเหล่านั้นทำประโยชน์แก่สถาบันสงฆ์และพระพุทธศาสนาโดยรวมได้ ส่วนพระนิสิตนักศึกษาที่ลาสิกขาออกไปหรือไม่ก็ตามนั้น แม้ว่าจะได้รับการศึกษาวิชาทางโลกจากสถาบันสงฆ์แล้วก็ตาม แต่พระนิสิตนักศึกษาที่เรียนจบวิชาทางโลกออกไปนั้นย่อมไม่สามารถมีคุณภาพในวิชาทางโลกได้ทัดเทียมเท่ากับนิสิตนักศึกษาที่เรียนจบการศึกษาวิชาทางโลกจากมหาวิทยาลัยของรัฐโดยทั่วไป ในขณะที่เดียวกันพระนิสิตนักศึกษาที่เรียนจบการศึกษาเหล่านั้นก็ไม่มีความรู้ในทางพระธรรมวินัยเพียงพอเช่นเดียวกัน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นความสูญเสียในแง่ของวิชาการทั้งทางโลกและทางธรรมแก่สังคมไทยโดยรวม การศึกษาวิชาทางโลกจึงเป็นการบั่นทอนการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากกว่าการที่จะเป็นการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจึงฉลาดเคลื่อนต่อพระธรรมวินัยและพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 5 เช่นกัน

ในประการสุดท้ายที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดและรักษาพระธรรมวินัยนั้น เมื่อการศึกษาปริยัติสัทธรรมเสื่อมคือปริยัติอันตรธานเกิดขึ้นแล้ว การปฏิบัติที่เป็นปฏิบัติสัทธรรมย่อมเสื่อมตามไป การบรรลुरुชมกถาคือปฏิเวธสัทธรรมย่อมเสื่อมด้วยเช่นกัน และตามนัยของอรรถกถาการอันตรธานของปริยัติเป็นสาเหตุของการอันตรธานที่เหลือทั้งหมด คือการอันตรธานแห่งเพศบรรพชิตที่เรียกว่าลึงคอันตรธาน และการอันตรธานแห่งพระสรีระธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เรียกว่าธาตุอันตรธานด้วย การที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ให้การศึกษาวิชาทางโลกในหลักสูตรมากกว่าการศึกษาพระธรรมวินัยย่อมทำให้การศึกษาพระปริยัติธรรมเสื่อมลง และการที่พระปริยัติเสื่อมลงย่อมเป็นสาเหตุที่ทำให้พระพุทธศาสนาทั้งหมดอันตรธานไป

นอกจากนี้ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงความสำคัญของพระวินัยไว้ว่าเป็นเสมือนรากแก้วของพระพุทธศาสนา ถ้าพระวินัยยังอยู่ตราบไต่พระพุทธศาสนาก็ชื่อยังอยู่ตราบนั้น แต่การศึกษาในเรื่องพระวินัยของมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นยังมีการให้ความสำคัญน้อย การกระทำดังกล่าวย่อมชื่อว่าเป็นการทำให้รากแก้วของพระพุทธศาสนามีความสั่นคลอน เมื่อกล่าวให้ชัดเจนการศึกษาพระวินัยย่อมเป็นการแสดงถึงการให้ความสำคัญในเรื่องศีลสิกขานั้นเอง นอกจากนี้ในส่วนของสิกขาที่เหลืออีกสองนั้น มหาวิทยาลัยสงฆ์ให้ความสำคัญกับวิชาด้านกรรมฐานกล่าวคือสมาธิสิกขาและปัญญาสิกขาน้อยกว่าวิชาทางโลกเช่นเดียวกับศีลสิกขา การกระทำดังกล่าวย่อมเป็นการทำให้แกนหลักของพระพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เกิดความเสื่อมหายไปและย่อมทำให้เกิดการอันตรธานอีกหลายประการในพระพุทธศาสนา เช่น ปฏิบัติอันตรธาน และอิทธิมอันตรธาน ซึ่งล้วนมีผลกระทบต่อความมั่นคงและความอยู่รอดของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

การที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ให้ความสำคัญกับการศึกษาวิชาทางโลกมากกว่าพระธรรมวินัยย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมสูญแห่งพระพุทธศาสนา เพราะไม่ได้เน้นการเรียนพระปริยัติธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ เมื่อพระปริยัติธรรมเสื่อมย่อมนำไปสู่ความเสื่อมประการอื่นๆ ตามหลักอันตรธาน 5 ดังนั้นหน้าที่ในการสืบทอดและรักษาพระธรรมวินัยของมหาวิทยาลัยสงฆ์จึงไม่ตรงตามหลักในการสืบทอดและรักษาพระธรรมวินัย และไม่ตรงต่อพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 5 ที่ทรงมุ่งหวังให้การศึกษาของสถาบันสงฆ์เป็นการสืบทอดและรักษาพระพุทธศาสนาอีกด้วย ซึ่งถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่เป็นแกนหลักในการศึกษาเพื่อรักษาพระธรรมวินัย ใครเล่าจะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการรักษาพระธรรมวินัยนี้ ด้วยเหตุนี้การศึกษาวิชาทางโลกจึงไม่เป็นไปเพื่อการสืบทอดและรักษาพระพุทธศาสนาตามหลักพระธรรมวินัยและยังไม่เป็นไปเพื่อการสืบทอดและรักษาพระธรรมวินัยที่เป็นไปตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏในมหาวิทยาลัยสงฆ์ปัจจุบันด้วยเพราะปัจจุบันมหาวิทยาลัยสงฆ์เน้นบทบาทในการให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาสในสังคมมากกว่า

ดังนั้นเมื่อกล่าวโดยสรุปถึงหลักสูตรการศึกษาวิชาทางโลกเมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษา การปฏิบัติ การเผยแผ่ และการสืบทอดและรักษาตามหลักพระธรรมวินัยแล้ว มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งของไทยในปัจจุบันยังมีได้ทำหน้าที่ทั้ง 4 ประการตามหลักพระธรรมวินัยอย่างแท้จริง และเมื่อพิจารณาหลักสูตรวิชาทางโลกในแง่บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ โดยเหตุผลประการหลักที่สำคัญคือการให้โอกาสทางด้านการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาสนั้น บทบาทดังกล่าวย่อมไม่ใช่บทบาทหลักของพระสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัย และเป็นเพียงบทบาทชั่วคราวที่เกิดขึ้นตาม

บริบทของสังคม แม้ว่าสถาบันสงฆ์จะดำรงบทบาทชั่วคราวนี้มานานเพียงใดก็ตาม แต่บทบาทตามพระธรรมวินัยนั้นเป็นบทบาทที่ดำรงมายาวนานกว่านับตั้งแต่เกิดพระพุทธศาสนาขึ้นมา นอกจากนี้บทบาทชั่วคราวนี้ยังอาจจะทำให้บทบาทหลักตามหลักพระธรรมวินัยของพระสงฆ์เสียไปด้วย ด้วยเหตุนี้การศึกษาวิชาทางโลกจึงไม่เป็นไปเพื่อหน้าที่ 4 ประการคือ การศึกษา การปฏิบัติ การเผยแผ่ การสืบทอดและรักษาพระธรรมวินัยตามหลักที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในพระธรรมวินัย

ในขณะที่การปฏิรูปการศึกษาในส่วนของพระพุทธศาสนาตาม พรบ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 นั้น พรบ. ดังกล่าวได้มีการปรับปรุงหลักสูตรวิชาการศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนามากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องของไตรสิกขา แต่การศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นกลับมิได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการศึกษาในเรื่องไตรสิกขาให้มีคุณภาพขึ้นตามไปด้วย มหาวิทยาลัยสงฆ์กลับมุ่งเป้าที่จะเน้นระบบการศึกษาที่เป็นไปตามสังคมคือวิชาทางโลกที่กำลังทอดทิ้งหลักศีลธรรมลงไปเรื่อยๆ ในขณะที่ระบบการศึกษาทางโลกที่ทอดทิ้งความสำคัญของวิชาทางพระพุทธศาสนาไปนานกลับให้ความสำคัญกับวิชาทางพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นหลักการที่จะสร้างจริยธรรมให้แก่ผู้เรียน อันจะมีผลต่อความมีจริยธรรมในสังคมได้ต่อไป

ระบบศีลธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นระบบที่ช่วยแก้ไขพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งมีผลต่อความสงบร่มเย็นในสังคมได้ การให้ความช่วยเหลือด้านการเรียนการสอนระบบศีลธรรมในพระพุทธศาสนาตามหลักพระธรรมวินัยนั้นย่อมเป็นการปฏิบัติตามพุทธประสงค์ของพระศาสดาที่ทรงมุ่งเน้นเรื่องการสร้างสันติสุขในจิตใจและขยายผลต่อไปสู่ความสงบในสังคมของมนุษย์ชาติได้ ข้อเท็จจริงดังกล่าวจึงดูเสมือนว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์กำลังทอดทิ้งสิ่งที่มีคุณค่าของตนเองเพื่อพัฒนาไปในสิ่งที่สังคมส่วนใหญ่ไม่เห็นคุณค่าแล้ว ในขณะที่สังคมส่วนใหญ่กำลังทอดทิ้งสิ่งที่มหาวิทยาลัยสงฆ์เห็นคุณค่าเพื่อพัฒนาไปในสิ่งที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่เห็นคุณค่าแล้วเช่นกัน

การปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์จึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนที่จะต้องแก้ไข ในขณะที่มีการปฏิรูปการศึกษาครั้งใหญ่ในประเทศไทย มหาวิทยาลัยสงฆ์สมควรที่จะดำรงบทบาทหลักที่ถูกต้องในการเผยแผ่พระธรรมวินัย ถ้าการปฏิรูปการศึกษาในส่วนของวิชาพระพุทธศาสนามีความก้าวหน้า แต่บุคลากรในส่วนของมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นกลับไม่มีการพัฒนาการศึกษาพระธรรมวินัยอย่างชัดเจนเพียงพอที่จะช่วยเป็นแกนหลักในการปฏิรูปการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาให้แก่ชาติแล้ว บทบาทของพระสงฆ์ไทยที่เป็นผู้สั่งสอนศีลธรรมในพระธรรมวินัยที่อยู่คู่สังคมไทยมานานนั้นย่อมสูญหายไป เมื่อเป็นเช่นนั้นย่อมเป็นการแสดงถึงความเสื่อมของสถาบันสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจนไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของภูมิปัญญาในด้านพระธรรมวินัยหรือแม้แต่ในด้านขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดำรงก็ตาม

แม้ว่าบทบาทในการให้การศึกษาเพื่อการประกอบอาชีพแก่พลเมืองในชาตินั้น เดิมเป็นบทบาทของสถาบันสงฆ์มานานก็ตาม แต่ก็เพียงเพราะขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมไทยที่ดำเนินติดต่อกันมาแต่อดีตกาล ซึ่งการศึกษาทั้งหมดของชาตินั้นยังขึ้นอยู่กับระบบของวัดและยังไม่มีระบบการศึกษาที่แยกกันชัดเจนระหว่างพระกับฆราวาส ซึ่งบทบาทดังกล่าวเมื่อพิจารณาตามหลักพระธรรมวินัยแล้วก็มีใช้บทบาทที่แท้จริงของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัย

ด้วย ในปัจจุบันการศึกษาของฝ่ายฆราวาสได้ถูกแยกออกจากระบบวัดอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น ในขณะที่การศึกษาในฝ่ายของสถาบันสงฆ์นั้นกลับมีบทบาทที่คลุมเครือและซ้อนทับกับบทบาทของมหาวิทยาลัยฆราวาสอยู่คือการเป็นทางออกด้านการศึกษาแก่ผู้ยากไร้จากบทบาทในการให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาจึงทำให้มหาวิทยาลัยสงฆ์มีการศึกษาวิชาทางโลกที่ดูไม่มีความแตกต่างกับมหาวิทยาลัยของฆราวาสเท่าใดนัก

ดังนั้นถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์มุ่งเป้าต่อบทบาทชั่วคราวในการให้ความช่วยเหลือสังคม ด้วยการเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้โอกาสในการศึกษาแก่บุตรหลานคนด้อยโอกาสดังที่ทำอยู่ในปัจจุบัน หากรัฐบาลสามารถกระจายการศึกษาให้มากทั่วถึงกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ดังที่ พรบ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 10 ที่มีการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่ต่ำกว่า 12 ปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย จำนวนของพระภิกษุสามเณรที่อาศัยการบวชเพื่อเรียนวิชาทางโลกนั้นย่อมลดลงเป็นอย่างมากทีเดียว ในอนาคตรัฐบาลจะเป็นผู้แก้ไขปัญหาในเรื่องการกระจายการศึกษาและให้โอกาสทางการศึกษาได้มากขึ้น มหาวิทยาลัยสงฆ์ย่อมจะไม่สามารถทำบทบาทดังกล่าวนี้ได้อีกต่อไป เมื่อถึงเวลานั้นมหาวิทยาลัยสงฆ์จะทำหน้าที่อย่างไรต่อไปทั้งต่อพระธรรมวินัยและต่อสังคม

ถ้าหากว่าสถาบันสงฆ์ โดยเฉพาะในระดับมหาวิทยาลัยไม่มีการเตรียมการเพื่อสร้างและพัฒนาบุคลากรในพระพุทธศาสนาไว้ ปัญหาดังกล่าวย่อมจะนำไปสู่ความขาดแคลนพระภิกษุสามเณรทั้งในเรื่องปริมาณและคุณภาพได้ เมื่อปริมาณพระภิกษุและสามเณรมีจำนวนลดลง เพราะอัตราการเข้ามาบวชเพื่ออาศัยเรียนวิชาทางโลกมีจำนวนลดลง เนื่องจากรัฐสามารถกระจายการศึกษาได้มากขึ้น ปริมาณของพระภิกษุและสามเณรที่ลดลงย่อมมีผลต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาได้ การมุ่งเน้นแต่สนับสนุนด้านการศึกษาวิชาทางโลกเพื่อช่วยเหลือในด้านการศึกษาดังที่มหาวิทยาลัยสงฆ์กระทำอยู่ในปัจจุบันนั้น ย่อมไม่ทำให้เกิดการสร้างศาสนทายาททางการศึกษาที่ยั่งยืนตามพระธรรมวินัย เพราะมหาวิทยาลัยสงฆ์เน้นแต่การให้ความช่วยเหลือด้านสังคม โดยที่ไม่ได้เน้นในการช่วยเหลือสถาบันสงฆ์เองคือเรื่องการศึกษาตามพระธรรมวินัย อันเป็นบทบาทหลักประการหนึ่งของพระสงฆ์

มหาวิทยาลัยสงฆ์จะเป็นหลักในการศึกษาพระพุทธศาสนาได้นั้น ย่อมจำเป็นที่จะต้องให้การศึกษาวินัยมากกว่าวิชาทางโลก ถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์ให้ความสำคัญกับวิชาทางโลกมากกว่าวิชาพระธรรมวินัย ย่อมทำให้ความรู้ทางพระธรรมวินัยด้อยลงเป็นธรรมดา ในทางตรงกันข้าม ถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์ต้องการให้ความรู้ทางพระธรรมวินัยเข้มแข็งขึ้นก็ย่อมต้องลดปริมาณการให้ความรู้และความสำคัญกับวิชาการทางโลกลงให้น้อยกว่าวิชาทางพระธรรมวินัยเช่นกัน จริงอยู่ถึงแม้ว่าการให้ความรู้วิชาทางโลกเป็นบทบาทเดิมของสถาบันสงฆ์ที่สืบทอดมาแต่โบราณตามเงื่อนไขของสังคมไทยก็ตาม แต่ในปัจจุบันและอนาคตอันใกล้บทบาทในการให้ความรู้วิชาทางโลกเพื่อช่วยเหลือผู้ขาดโอกาสทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นกำลังจะหมดไปด้วยเงื่อนไขของสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไปกล่าวคือ พรบ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ซึ่งขยายโอกาสทางการศึกษาถึง 12 ปี

เมื่อรัฐสามารถขยายโอกาสทางการศึกษาให้ทั่วถึงแก่ประชาชนแล้ว มหาวิทยาลัยสงฆ์ จะทำหน้าที่อะไรให้แก่สถาบันสงฆ์และแก่สังคม ในเมื่อบทบาทในปัจจุบันที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ กำลังกระทำอยู่คือการให้ความช่วยเหลือทางด้านการศึกษานั้นกำลังจะหมดไปในไม่ช้า ถึงแม้ว่า บทบาทเดิมของมหาวิทยาลัยสงฆ์จะตอบสนองต่อเงื่อนไขทางสังคมในอดีตและปัจจุบันได้ก็จริง อยู่ แต่บทบาทที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนั้นย่อมไม่เป็นไปเพื่อการตอบสนองเงื่อนไขในอนาคต ดังนั้น ย่อมเป็นธรรมดาที่มหาวิทยาลัยสงฆ์สมควรเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเตรียมการล่วงหน้าเพื่อรับกับ สถานการณ์ในอนาคตที่กำลังเปลี่ยนไป ด้วยการเพิ่มโครงสร้างวิชาการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับหลัก พระธรรมวินัยอย่างเข้มข้นเพื่อเป็นการสร้างศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงแทนที่ บทบาทในการให้ความช่วยเหลือในด้านการศึกษา อันเป็นหน้าที่ในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งกำลังจะ หมดไปในไม่ช้า

มหาวิทยาลัยสงฆ์สมควรที่จะดำรงบทบาทในการเป็นหลักในด้านพระธรรมวินัยให้แก่ สถาบันสงฆ์เองและแก่สังคมไทยรวมถึงสังคมโลก ด้วยการเป็นแหล่งในการให้ความรู้และให้การ ศึกษาในด้านพระธรรมวินัยที่สำคัญที่สุดมากกว่าเหตุผลอย่างอื่น แต่ในปัจจุบันมหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้งสองแห่งยังมีสามารถกระทำหน้าที่ในการเป็นหลักในการให้การศึกษาระบบพระธรรมวินัยใน พระพุทธศาสนาได้อย่างแท้จริง ครอบงำที่หลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ยังมีการให้ ความสำคัญในวิชาทางโลกมากกว่าวิชาในพระธรรมวินัยในทุกๆ ด้านดังที่ได้วิเคราะห์และแสดง หลักฐานมาแล้วแต่ต้น มหาวิทยาลัยสงฆ์จะไม่สามารถเป็นผู้นำในด้านการศึกษาระบบพระธรรมวินัย ได้เลย

ดังนั้นเมื่อกล่าวโดยสรุป หลักสูตรการศึกษาวิชาทางโลกของมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทยทั้ง สองแห่งในปัจจุบันจึงยังมีได้เป็นไปเพื่อการทำหน้าที่ในเรื่องการศึกษา การปฏิบัติ การเผยแผ่ และการสืบทอดและรักษาพระธรรมวินัย ดังที่พุทธองค์ทรงแสดงไว้ในหลักพระธรรมวินัยที่ ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกอย่างเต็มที่ แต่หลักสูตรวิชาทางโลกของมหาวิทยาลัยสงฆ์ได้ทำหน้าที่ ในการให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาแก่ประชาชนในประเทศที่ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาจาก ทางรัฐ หลักสูตรวิชาทางโลกของมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทยทั้งสองแห่งนั้นจึงยังไม่มีผลสอดคล้อง กับหลักพระธรรมวินัยอย่างแท้จริง และหลักสูตรวิชาทางโลกนั้นยังไม่มีผลสอดคล้องตรงต่อ พระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 5 ในการก่อตั้งสถาบันการศึกษาของสงฆ์ทั้งสองแห่งเพื่อการ ศึกษาวิชาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงในพระพุทธศาสนา ดังที่ได้แสดงหลักฐานและเหตุผลในการ วิเคราะห์มาตลอดวิทยานิพนธ์นี้

6.2 วิธีแก้ปัญหาและข้อเสนอแนะ

จากปัญหาเรื่องการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนั้นสามารถวางแผนทางในการแก้ไขได้ 3 ประการคือ 1) การแก้ไขหลักสูตรการศึกษา 2) การแก้ไขปัญหาความซ้ำซ้อนของระบบการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ 3) การแก้ไขระบบการบวช และ 4) การแก้ไขปัญหาลับแฝงต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

6.2.1 การแก้ไขหลักสูตรการศึกษา

ประเด็นหลักที่ต้องกล่าวถึงเป็นประการแรก ในการแก้ไขปัญหาลับแฝงเรื่องหลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทยในปัจจุบันคือเรื่องหลักสูตรการศึกษาซึ่งเป็นเรื่องหลักในวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาลับแฝงเรื่องหลักสูตรการศึกษาดังต่อไปนี้

6.2.1.1 การแบ่งคณะตามพระธรรมวินัย

มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรมีหลักสูตรการศึกษาที่เน้นการเล่าเรียนพระไตรปิฎกครบ ๓ ปิฎก โดยแบ่งคณะการศึกษาออกเป็น 4 คณะ คือ 1) คณะพระวินัยปิฎก 2) คณะพระสุตตันตปิฎก 3) คณะพระอภิธรรมปิฎก และ 4) คณะสหทธิวิเสส ที่เน้นการศึกษาเกี่ยวข้องกับคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีชั้นสูง ที่มุ่งเน้นเรียนวิชาภาษาบาลี อันเป็นภาษาที่ใช้ในการสืบทอดและรักษาพระพุทธพจน์เป็นหลัก โดยที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ยังคงการจัดการด้านระบบการศึกษาไว้เช่นเดิม ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เช่นการจัดโครงสร้างการบริหาร วิทยาเขต บุคลากร หรือการจัดหลักสูตรเป็นแบบระบบหน่วยกิต แบ่งภาคการศึกษาเป็นเทอมการศึกษา เป็นต้น เพราะปัจจุบันมหาวิทยาลัยสงฆ์มีการพัฒนาในด้านคุณภาพและมาตรฐานด้านการจัดการในระบบการศึกษาอย่างเป็นระเบียบมากขึ้น จนมหาวิทยาลัยสงฆ์ได้รับการยอมรับจากรัฐบาลว่าถือเป็นการศึกษาระบบหนึ่งของรัฐ ดังได้กล่าวมาแล้ว

สำหรับวิธีการแบ่งแยกคณะการศึกษาที่จะไม่เป็นการทำลายองค์ความรู้โดยรวมในเรื่องการศึกษาพระธรรมวินัยนั้น มหาวิทยาลัยสงฆ์อาจจะจัดหลักสูตรให้มีการศึกษาวิชาพื้นฐานทั้งสามปิฎกให้เหมือนกันแก่พระนิสิตนักศึกษาในช่วงปีการศึกษาที่ 1 - 2 เพื่อให้มีความรู้พื้นฐานองค์รวมในพระไตรปิฎกก่อนที่จะมีการแยกคณะและสาขาวิชาในปีที่ 3 เพื่อความชำนาญเฉพาะทางต่อไป แต่อย่างไรก็ดีการจัดการด้านระบบการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์อย่างมีคุณภาพนั้นยังถือว่าเป็นการศึกษาตามพระธรรมวินัยอย่างมีคุณภาพไม่ได้ トラบใดที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ยังไม่สามารถจัดการด้านเนื้อหาการศึกษาให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยได้ ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพราะการจัดโครงสร้างการบริหารจัดการของมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้น ไม่มีความแตกต่างจากระบบการจัดการทางด้านการศึกษาแบบทางโลก ซึ่งถ้าในส่วนวิชาการของมหาวิทยาลัยสงฆ์ยังไม่มีความแตกต่างจากวิชาการของการศึกษาทางโลกนั้น มหาวิทยาลัยทั้งสองระบบย่อมไม่มีความแตกต่างกันในด้านสาระของวิชาการ ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงความเสื่อมของระบบการศึกษาพระธรรมวินัยของสถาบันสงฆ์ด้วย

การแบ่งคณะการศึกษาออกเป็น 4 คณะดังกล่าวนี้ได้ใช้แนวทางการแบ่งคณะอนุวัติ ตามแบบอย่างดังเช่นสมัยพุทธกาลที่มีการแบ่งประเภทของพระภิกษุที่มีความถนัดต่างๆ ดังเช่น พระภิกษุที่ทรงจำพระวินัย พระภิกษุที่ทรงจำพระสูตร และพระภิกษุที่ทรงจำพระอภิธรรม เป็นต้น ตัวอย่างเช่น การที่ท่านพระทัฬหฬลบุตรผู้เป็นเอตทัคคะในด้านการจัดแจงอาสนะ ท่าน ได้ทำการแบ่งแยกเสนาสนะของพระภิกษุต่างๆ ที่มีความสามารถแตกต่างกันเหล่านั้นออกจาก กันเป็นกลุ่มๆ ตามความถนัดในแต่ละด้าน¹ และในสมัยพุทธกาลยังมีการแบ่งพระภิกษุที่ทรงจำ ธรรม ทรงจำวินัย ทรงมาติกา ทรงนิกาย² ซึ่งปรากฏหลักฐานในพระสูตรมากมาย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของการแบ่งหมวดหมู่ในการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยในสมัย พุทธกาลได้เป็นอย่างดี

นอกจากนั้น ความสำคัญของการแบ่งหมวดหมู่ในพระธรรมวินัยออกเป็น 4 ส่วนเช่นนี้ยังมีเค้ามูลมาจากการแบ่งกองสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งแรกสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. 2331 ใน รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชรัชกาลที่ 1 ที่ทรงมีพระราชดำริใน การสังคายนาพระไตรปิฎกหลังจากที่ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์แล้ว การสังคายนาในครั้งนี้ กระทำโดยพระสงฆ์ 218 รูป กับราชบัณฑิตยจารย์ 32 คน โดยได้แบ่งการสังคายนาเป็น 4 กอง มีรายนามของพระเถระที่เป็นแม่กองในการชำระแต่ละกองดังนี้ สมเด็จพระสังฆราชเป็นแม่กอง ชำระพระสุตตันตปิฎก พระวันรัตเป็นแม่กองชำระพระวินัยปิฎก พระธรรมไตรโลกเป็นแม่กอง ชำระพระปรมัตถปิฎก และพระพิมลธรรมเป็นแม่กองชำระพระสังคหวัตถุ ซึ่งพระสงฆ์ทั้ง 4 กอง นั้นได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีมนต์แยกกันชำระพระปริยัติอยู่ ณ พระอุโบสถ พระวิหาร พระมณฑป และ ศาลาการเปรียญ³ เป็นต้น ซึ่งการจัดหมวดหมู่เช่นนี้ก็แสดงถึงการให้ความสำคัญกับความชำนาญเฉพาะด้านในแต่ละส่วนของพระธรรมวินัยได้เป็นอย่างดี

การแบ่งคณะการศึกษาออกเป็น 4 คณะ ดังกล่าวย่อมเป็นการศึกษาตามพระธรรมวินัย อย่างแท้จริง ซึ่งย่อมมีผลต่อคุณภาพการศึกษาพระธรรมวินัยที่ชัดเจน โดยเฉพาะเรื่องความ ขำนาญเฉพาะด้านในพระธรรมวินัยมากขึ้น อันเป็นบทบาทหลักของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัย ซึ่งการแบ่งคณะเช่นนี้ย่อมจะทำให้เกิดการแก้ปัญหาในสถาบันสงฆ์ได้อีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็น เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระวินัยปิฎกของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่จะส่งผลต่อการประพฤติ ปฏิบัติของพระสงฆ์ส่วนรวมให้มีความสำรวมมากยิ่งขึ้น ถ้ามีการศึกษาและปฏิบัติตลอดจนการ เผยแผ่อย่างจริงจังจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งความประพฤติตามกรอบพระวินัยปิฎกย่อมจะนำมา ซึ่งความเลื่อมใสของประชาชนอันจะนำมาซึ่งความยั่งยืนของพระพุทธศาสนาสืบไป

¹ พระวินัยปิฎก เล่มที่ 3 มหาวิภังค์ ปฐมภาค (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2537), หน้า 448.

² พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 35 อังคตตริปิฎก จดกกนิบาต มหาปเทศสูตร (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2537), หน้า 431 – 434.

³ สุขาวรณ์ พลอยชุม, พระเกียรติคุณสมเด็จพระอริยวงษญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ศรี) วัดระฆัง โฆษิตาราม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 28 – 30.

การศึกษาพระวินัยปิฎกอย่างจริงจังย่อมทำให้มหาวิทยาลัยสงฆ์สามารถเป็นผู้นำในเรื่องมาตรฐานด้านพระวินัยให้แก่สังคมไทย เช่นเรื่องของการชำระอธิกรณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวงการพระสงฆ์ มหาวิทยาลัยสงฆ์สามารถดำรงบทบาทในการเป็นสถาบันที่จะตัดสินอธิกรณ์ได้ตามพระธรรมวินัย ซึ่งเปรียบดังศาลของสถาบันสงฆ์ อันจะเป็นสถาบันที่ทรงความศักดิ์สิทธิ์ในการชำระรักษาพระวินัยไว้ให้เป็นที่ยึดมั่นในสังคมต่อไป การศึกษาพระวินัยปิฎกย่อมเปรียบได้กับการศึกษาวิชานิติศาสตร์ในทางโลก ซึ่งถ้ามีการศึกษาพระวินัยปิฎกอย่างจริงจังในมหาวิทยาลัยสงฆ์แล้ว นอกจากจะทำให้สถาบันสงฆ์ดำรงบทบาทในการชี้แจงเรื่องความประพฤติของพระสงฆ์ตามพระวินัยให้แก่สังคมได้แล้ว ยังทำให้สถาบันสงฆ์ไม่สูญเสียเอกภาพในเรื่องของพระวินัยบัญญัติที่ในปัจจุบันต้องพึงพากฎหมายทางโลก อันมีผลกระทบต่อความมั่นคงของพระวินัยได้ ตัวอย่างเช่นการที่พระภิกษุติดสิ่งเสพติดเช่นสุราเป็นต้น หรือการที่พระภิกษุประพฤติคลาดเคลื่อนในสิกขาบทเล็กๆ น้อยๆ กฎหมายทางโลกบางครั้งมีการบังคับให้พระที่ประพฤติผิดในสิกขาบทเล็กๆ น้อยๆ เหล่านั้นลาสิกขาออกไป ทั้งๆ ที่ความประพฤติผิดพระวินัยของพระภิกษุเหล่านั้นยังมีร้ายแรงถึงขั้นปาราชิกที่จะต้องขาดจากความเป็นพระภิกษุแต่อย่างใด เป็นต้น การตัดสินเรื่องอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นโดยมิใช้กฎหมายทางโลกดังกล่าว แต่ใช้หลักเกณฑ์ตามพระวินัยบัญญัตินั้นย่อมเป็นการปฏิบัติตามพุทธดำรัสที่ตรัสถึงความตั้งมั่นของพระพุทธศาสนา โดยการที่พุทธบริษัทจะไม่บัญญัติในสิ่งที่พระองค์มิได้บัญญัติ และจะไม่เพิกถอนในสิ่งที่ทรงบัญญัติไว้ดีแล้วเป็นต้น อันจะนำมาซึ่งความตั้งมั่นแห่งพระสังฆธรรมสืบไป

การศึกษาพระสูตรตันตปิฎกก็เช่นเดียวกัน ย่อมมีผลทำให้พระนิสิตนักศึกษาดำรงความเป็นพหูสูตตามพระธรรมวินัยได้ ในขณะที่ความรู้ในพระสูตรเหล่านั้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับปัญหาสังคมในปัจจุบันได้มากมาย ในพระสูตรตันตปิฎกนั้นมีเรื่องราวที่สามารถเทียบเคียงได้กับวิชาทางโลกเช่น วิชาสังคมศาสตร์แต่เป็นสังคมศาสตร์แบบพุทธศาสนา เพราะหลักสังฆธรรมในพระสูตรนั้นเป็นเรื่องสากลที่มีความทันสมัยอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเป็นเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งย่อมมีพฤติกรรมในทางดีและไม่ดีไม่แตกต่างกันไม่ว่าจะเป็นยุคสมัยใดก็ตาม การศึกษาและการปฏิบัติตลอดจนการเผยแผ่พระสูตรของพระพุทธเจ้าย่อมเข้าถึงคนได้กว้างขวางเพราะมีสำนวนและการใช้ภาษาที่คมคายและลึกซึ้งกินใจ และถ้าการเผยแผ่พระสูตรเป็นไปกว้างขวางในสังคมตลอดจนสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมไทยได้ในปัจจุบันย่อมเป็นการทำให้พระสังฆธรรมตั้งมั่นอยู่ในจิตใจของพุทธศาสนิกชนไทยไปอีกนานเท่าอนัน

การศึกษาพระอภิธรรมปิฎกนั้นเหมาะสมเป็นอย่างยิ่งเพราะเป็นการศึกษาเรื่องหลักของปรมัตถธรรมอันเป็นพระธรรมเทศนาที่ลึกซึ้ง อันไม่มีศาสนาใดในโลกที่มีการศึกษาในระดับปรมัตถเทศนาเช่นนี้ เพราะเนื้อหาของพระอภิธรรมเป็นการจำแนกสภาวะธรรมที่ไม่ใช่สัตว์บุคคล ตัวตน เรา เขา โดยแสดงเป็นสภาพของ จิต เจตสิก รูป โดยความเป็นขั้นๆ आयตนะ เป็นต้น ซึ่งแตกต่างจากคำสอนในศาสนาอื่นๆ ในโลกที่ยังมีความเห็นในเรื่องอัตตาตัวตนอยู่อย่างเหนียวแน่น การศึกษาพระอภิธรรมย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหามโนธรรมในเรื่องของความยึดติดในตัวตนและสิ่งทั้งหลายอันเนื่องด้วยตัวตนอันนำมาซึ่งความทุกข์และเกิดปัญหาความขัดแย้งตั้งแต่ในระดับจิตใจจนลามไปสู่ระดับในสังคมปัจจุบัน

การศึกษาพระอภิธรรมถือเป็นการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ทางใจที่ไม่มีศาสตร์อื่นๆ ใดในโลกที่จะสามารถแสดงความลึกซึ้งในเรื่องของจิตใจได้ลึกซึ้งดังเช่นที่พระพุทธองค์ทรงแสดงในพระอภิธรรมปิฎก ดังนั้นในยุคสมัยของการแสวงหาคคุณค่าของจิตใจที่กำลังจะเลือนหายไป ในสังคมไทยนั้น ความสำคัญของพระอภิธรรมปิฎกจึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรมองข้ามเป็นอย่างยิ่งในภาวะวิกฤตจิตสำนึกของมนุษย์ฝ่ายดีเช่นในสังคมยุคนี้ นอกจากนี้การศึกษาพระอภิธรรมปิฎกซึ่งเป็นปรมาัตถธรรมนี้ ยังสามารถนำไปประยุกต์ในการวิเคราะห์พฤติกรรมมนุษย์ได้ในทุกเรื่อง เพราะเป็นการศึกษาเรื่ององค์ประกอบของความเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีทั้งกายและใจในเงื่อนไขที่มีความแตกต่างกันไปตามเหตุและปัจจัย อันเป็นสัจธรรมอันมิแปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัยแต่อย่างใด สิ่งมีชีวิตยังต้องมีกายและใจอยู่ตราบไต่ พระอภิธรรมย่อมเป็นสิ่งที่ทันสมัยอยู่ตราบนั่น

ประการสุดท้ายเนื้อหาในพระอภิธรรมปิฎกหลายส่วนมีการแสดงถึงความตรัสรู้อย่างแจ่มชัดของพระพุทธองค์ที่ทรงเห็นแจ้งสรรพสิ่งด้วยพระปัญญาอันเป็นนามธรรม และทรงแสดงผลของความรู้แจ้งของพระองค์ในส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องการทำเนิดของสิ่งมีชีวิต เรื่องจักรวาล เรื่องของโลกต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรจะนำหลักในพระอภิธรรมมาใช้เป็นหลักในการตรวจสอบความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ทางวัตถุในปัจจุบันว่ามีความสอดคล้องกับสัจธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้มากน้อยเพียงใด มากกว่าการที่จะนำหลักวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันมาเป็นหลักในการตัดสินหลักธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาว่ามีความถูกต้องเพียงใด จึงจะเป็นการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลักในจิตวิญญาณให้แก่สังคมมากกว่าที่จะให้สังคมมาเป็นหลักในจิตวิญญาณของพระพุทธศาสนา ดังที่มหาวิทยาลัยสงฆ์กำลังเป็นอยู่ในปัจจุบัน

ในส่วนของคณะสหสาขาวิชาที่เรียนเกี่ยวข้องกับคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีชั้นสูงอย่างจริงจังนั้น การเรียนวิชาทางไวยากรณ์ภาษาบาลีย่อมเป็นการดำรงรักษาและสืบทอดภาษาที่ใช้ในการเผยแผ่และรักษาพระพุทธพจน์ให้มั่นคงสืบไป ดังที่มีการวิเคราะห์ศัพท์คำว่าบาลีที่เกี่ยวข้องกับการรักษาพระไตรปิฎกดังนี้ “ติปิฎกั พุทธวจนั ปาเลตติ ปาลี”⁴ นอกจากนี้การที่พุทธบริษัทไม่มีความรู้ในด้านภาษาบาลีอย่างลึกซึ้งย่อมทำให้เกิดการแปลความหมายพระพุทธพจน์ที่ผิดพลาดได้ ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อถึงการปฏิบัติที่ผิดพลาด และอาจรวมไปถึงการเผยแผ่พระธรรมวินัยที่อาจผิดพลาด ซึ่งความผิดพลาดนั้นย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมของพระสัทธรรมได้ ซึ่งภาษาบาลีนั้นถือว่ามีความสำคัญมากกับการรักษาและเผยแผ่คำสอนดั้งเดิมในพระพุทธศาสนาไว้ ดังมีข้อความที่เป็นพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า

“บทพยัญชนะที่ตั้งไว้ไม่ดี 1 อรรถที่นำมาไม่ดี 1 แม้เนื้อความแห่งบทพยัญชนะที่ตั้งไว้ไม่ดีก็ย่อมเป็นอันนำมาไม่ดี ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม 2 อย่างนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความพินเพื่อนเลือนหายแห่งพระสัทธรรม”⁵

⁴ พระมหาสมปอง มุกฺติโต, บาลีไวยากรณ์เบื้องต้น สำหรับนักศึกษาใหม่ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2543), หน้า 1.

⁵ พระสูตรตันตปิฎก เล่มที่ 33 อังคตตริณิกาย เอกนิบาต ทุกนิบาต (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537), หน้า 343.

ด้วยเหตุนี้การศึกษาพระพุทธศาสนาที่ผ่านมาจึงดำรงความสำคัญของภาษาบาลีที่ใช้ในการสืบทอดและรักษาพระพุทธพจน์มาตลอด แต่อย่างไรก็ดีปัจจุบันการให้ความสำคัญการศึกษาภาษาบาลีของพระภิกษุสงฆ์ไทยมีความเสื่อมถอยลงมากกว่าในอดีต ซึ่งการศึกษาภาษาบาลีที่ด้อยคุณภาพลงย่อมมีผลต่อความมั่นคงของพระสัทธรรมด้วย พระธรรมโมลี มีความเห็นในเรื่องความสำคัญของภาษาบาลี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของคัมภีร์สังทาวีเสส ซึ่งถือเป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ขั้นสูงที่มีส่วนในการสืบทอดและรักษาพระพุทธพจน์มาช้านานแต่อดีตกาลดังนี้

“การศึกษาหลักภาษาบาลีระดับธรรมดาถือว่ายังไม่เพียงพอที่จะศึกษาพระไตรปิฎกในเชิงวิเคราะห์วิจัยได้ แต่ต้องเป็นการศึกษาหลักภาษาบาลีที่มีอยู่ในกลุ่มคัมภีร์ “สังทาวีเสส” คือ

1. กลุ่มคัมภีร์ไวยากรณ์ คือคัมภีร์แสดงหลักภาษา หรือหลักไวยากรณ์บาลีเช่นคัมภีร์กัจจายนะ, โมคคัลลานะ และสัททนีติ เป็นต้น
2. กลุ่มคัมภีร์นิพนธ์ คือ คัมภีร์ประเภทพจนานุกรมศัพท์ เช่น คัมภีร์อภิธานปิทีปิกา เป็นต้น
3. กลุ่มคัมภีร์ฉันทลักษณะ คือ คัมภีร์ว่าด้วยหลักและวิธีประพันธ์ฉันท/คาถา ภาษาบาลีเช่น คัมภีร์วุตโตทัย
4. กลุ่มคัมภีร์กฎะ คือคัมภีร์แสดงกลวิธีแต่งคำและประโยคให้ไพเราะเพราะพริ้ง แสดงวิธีใช้ถ้อยคำที่ปราศจากโทษและอรรถรสของคำ และประโยค เช่น คัมภีร์สุโพชาลังการะ”⁶

ดังนั้นถ้ามีการศึกษาพระไตรปิฎกรวมถึงคัมภีร์ไวยากรณ์ครบถ้วนก็ย่อมถือว่าผู้ศึกษามีความรู้ในศาสตร์ต่างๆ เทียบได้กับทางโลก โดยไม่ต้องศึกษาวิชาทางโลกเลย เช่น การเรียนพระวินัยปิฎกเทียบได้กับการเรียนนิติศาสตร์แนวพุทธ การเรียนพระสุตตันตปิฎกเทียบได้กับการเรียนสังคมศาสตร์แนวพุทธ การเรียนพระอภิธรรมปิฎกเทียบได้กับการเรียนวิทยาศาสตร์แนวพุทธ และการเรียนคัมภีร์สังทาวีเสสเทียบได้กับการเรียนอักษรศาสตร์แนวพุทธนั่นเอง นอกจากจะทำให้การศึกษาพระธรรมวินัยเป็นไปอย่างสมบูรณ์แล้ว การเรียนคัมภีร์ดังกล่าวย่อมสามารถทำให้ผู้เรียนนำไปประยุกต์ใช้กับสังคมไทยในปัจจุบันได้อย่างแน่นอน โดยไม่จำเป็นต้องเรียนวิชาทางโลกที่อยู่นอกพระธรรมวินัยแต่อย่างใด ซึ่งวิธีการดังกล่าวน่าจะเป็นวิธีแก้ไขปัญหาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในปัจจุบันที่เน้นวิชาทางโลกที่เป็นเพียงสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่พระนิสิตนักศึกษาเหล่านั้นยังไม่มีความรู้พระธรรมวินัยเข้มข้นพอที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้มากนักหลังจากมีความรู้ในส่วนของสื่อมากพอแล้ว

โดยสรุปการเรียนพระไตรปิฎกโดยอาศัยคัมภีร์ไวยากรณ์ ย่อมเป็นการทำให้พระภิกษุเป็นผู้เรียนพระปริยัติธรรมตามพุทธประสงค์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และยังทำให้พระภิกษุเป็นพหูสูตตามหลักพระธรรมวินัย และเป็นการสืบทอดและรักษาพระธรรมวินัยให้คงอยู่ต่อไปนานเท่านาน และยังสามารถทำให้พระภิกษุมีความรู้เพียงพอที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีคุณภาพตามหลักพระธรรมวินัยโดยที่ยังสามารถประยุกต์ให้เข้ากับปัญหาในปัจจุบันได้อีกด้วย

⁶ พระอัครคังสเถระ, สัททนีติสุดตมาลา คัมภีร์หลักบาลีมหาไวยากรณ์ แปลโดย พระมหานิมิตร ธรรมสารโร และ จำรูญ ธรรมดา ตรวจชำระโดย พระธรรมโมลี (นครปฐม:โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, 2545), หน้า 3.

6.2.1.2 การแบ่งสาขาวิชาตามพระธรรมวินัย

จากหัวข้อที่แล้วได้แสดงถึงการแบ่งคณะการศึกษา ซึ่งได้แสดงไว้แล้ว ในส่วนนี้จะแสดงถึงการแบ่งสาขาวิชาตามพระธรรมวินัย ซึ่งสาขาวิชาต่างๆ ที่จะนำเสนอเมื่อเทียบกับการแบ่งสาขาวิชาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในปัจจุบันก็คือ สาขาวิชา หรือวิชาเอกนั่นเอง โดยแต่ละสาขาวิชาเน้นการเรียนในสาขาวิชาตนเองอย่างลึกซึ้งซึ่งเท่าที่ระบบการศึกษาจะอำนวย ซึ่งการจัดการศึกษาแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์ในปัจจุบัน เช่นในระดับปริญญาตรีที่ใช้เวลาในการศึกษา 4 ปีนั้นถือว่ามีความเพียงพอที่จะทำการศึกษาคำรู้ในสาขาวิชาของตนได้อย่างเพียงพอ ซึ่งการแบ่งสาขาวิชาดังกล่าวนั้นอาจจะเปิดโอกาสให้พระนิสิตนักศึกษาในแต่ละคณะมีโอกาสเลือกสาขาวิชาได้เมื่อเรียนวิชาพื้นฐานแล้ว 2 ปีการศึกษาแล้วจึงสามารถเลือกสาขาวิชาเมื่อศึกษาถึงชั้นปีที่ 3 เพื่อให้พระนิสิตนักศึกษาได้มีโอกาสรับทราบถึงความถนัดและความสนใจของตนเอง ดังที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งได้ทำอยู่แล้วในปัจจุบัน สำหรับการแบ่งสาขาวิชาตามคณะต่างๆ ควรมีการแบ่งดังต่อไปนี้

คณะแต่ละคณะเช่นคณะวินัยปิฎกควรมี 5 สาขาวิชาเอกคือ 1) สาขาวิชาภิกขุวิภังค์ 2) สาขาวิชาภิกขุณีวิภังค์ 3) สาขาวิชามหาวรรค 4) สาขาวิชาจุลวรรค และ 5) สาขาวิชาปริวาร การแบ่งสาขาวิชาดังกล่าว นอกจากจะเป็นการศึกษาเพื่อให้เกิดความชำนาญเฉพาะด้านในการศึกษาพระวินัยแล้ว ยังเป็นการกระจายความสำคัญของพระวินัยไว้ให้ครบถ้วนทุกส่วน อันจะมีผลต่อความมั่นคงไม่เลือนหายของพระวินัยปิฎกอีกด้วย การศึกษาแยกตามสาขานี้มีความสำคัญต่อวงการพระพุทธศาสนามาก เช่น การที่พระนิสิตนักศึกษาเรียนคัมภีร์ภิกขุณีวิภังค์อย่างลึกซึ้งย่อมสามารถนำผลการศึกษาวิจัยนั้นมาเป็นบรรทัดฐานให้กับคนในสังคมไทย ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ได้มีการศึกษาหลักพระธรรมวินัยอย่างแท้จริงในเรื่องของปัญหาภิกษุณีสงฆ์ในเมืองไทย ซึ่งกำลังส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาไทยโดยรวม เช่นเรื่องความแตกแยกในด้านกิริยา เป็นต้น

คณะพระสุตตันตปิฎกควรมี 5 สาขาวิชา แบ่งตามนิกาย คือ 1) สาขาวิชาที่ฉนิกาย 2) สาขาวิชาขัมมฉนิกาย 3) สาขาวิชาสังยุตตนิคาย 4) สาขาวิชาอังคุตตรนิกาย และ 5) สาขาวิชาขุททกนิกาย ดังเช่นในสมัยพุทธกาลที่มีพระภิกษุที่ทรงจำนิกายทั้ง 5 ได้บ้าง 4 นิกายบ้าง จนมาถึง 1 นิกาย ด้วยเหตุผลเช่นเดียวกันคือเพื่อให้เกิดความชำนาญเฉพาะด้านและเป็นการรักษาและสืบทอดการศึกษาพระพุทธพจน์มิให้ขาดตอนไป คณะอภิธรรมปิฎกก็เช่นเดียวกันควรมีการแบ่งสาขาวิชาออกเป็น 7 สาขาวิชา คือ 1) สาขาวิชาธัมมสังคณี 2) สาขาวิชาวิภังค์ 3) สาขาวิชาธาตุกถา 4) สาขาวิชาปุคคัลบัญญัติ 5) สาขาวิชากถาวัตถุ 6) สาขาวิชาขยมก และ 7) สาขาวิชามหาปฎิฐาน เพื่อเป็นการรักษาพระพุทธพจน์ในทุกส่วนมิให้สูญหายไป นอกจากนี้หลักสูตรในมหาวิทยาลัยสงฆ์ควรมีการเล่าเรียนคัมภีร์ยุคหลังพระไตรปิฎกเช่นคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา โยชนา คัดนฐี อย่างครบถ้วนตามสมควร เพื่อเป็นการศึกษาพระพุทธพจน์ที่ถูกต้องตามแบบแผนตลอดจนทำให้การศึกษาเป็นไปอย่างถูกต้องและเป็นระบบ ดังความเห็นของพระธรรมปิฎกดังนี้

“คัมภีร์เหล่านี้ใช้เป็นหลักที่จะตัดสินวินิจฉัยคำสอนในพระพุทธศาสนาตลอดหลักรวมกันมา โดยถือว่าพระไตรปิฎกเป็นอันดับหนึ่งเป็นมาตรฐานใหญ่ และเป็นมาตรฐานกลาง ซึ่งตัดสินเด็ดขาดว่าเป็นพระพุทธศาสนาหรือไม่ ต่อจากนั้นก็มียุทธกถาช่วยเป็นเกณฑ์วินิจฉัยต่อคือถ้าพระไตรปิฎกนั้น เรามีข้อสงสัยอะไรก็ตามดูคำวินิจฉัยของยุทธกถา ที่ว่าไม่ได้หมายความว่ายุทธกถาตัดสินพระไตรปิฎก แต่หมายความว่า เราคนรุ่นหลังอ่านพระไตรปิฎกกันอาจจะเข้าใจไม่ชัดเจน พระยุทธกถาจารย์ก็มาอธิบายไว้ให้ชัด เราจึงใช้ยุทธกถาเป็นเครื่องช่วยวินิจฉัยในส่วนที่เรายังไม่ชัดเจน ต่อจากนั้นก็มียุทธิกถา อรรถกถา ตามลำดับต่อไป ... พระอาจารย์รุ่นหลังต่อยุทธกถาจารย์กถา ซึ่งพระเถระผู้ใหญ่ในยุคนั้น ๆ ที่มาแสดงคำสอนหรือคำอธิบายต่างๆ เรียกกันว่าเป็นอรรถกถาทั้งหมด ไม่ว่าจะพระอาจารย์องค์ไหนก็ตาม แต่ละองค์ๆ ก็เรียก อรรถกถา คือมติของบุคคล หรือเป็นมติส่วนตัวของท่านผู้นั้นๆ ซึ่งถือเป็นสำคัญน้อยลงมา⁷

การศึกษาตามระบบความสำคัญของคัมภีร์ดังกล่าวเป็นหลักที่สำคัญ อันจะนำมาซึ่งการแก้ปัญหาการกล่าวอธิบายพระธรรมวินัยด้วยอรรถกถา อันถือว่ามีค้ำความสำคัญน้อยมากตามหลักความสำคัญของระดับชั้นคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งอย่างไรก็ดีการกล่าวพระธรรมวินัยแบบอรรถกถานั้นอาจจะนำมาซึ่งการกล่าวดูพระพุทธรูป ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่เกี่ยวข้องกับหลักพระธรรมวินัย อันจะทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนและเกิดการบิดเบือนพระพุทธรูป และจะนำมาซึ่งความเสื่อมของพระพุทธศาสนาได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่พระเถระในยุคนั้นๆ ให้ความสำคัญมาก จึงต้องมีการทำการสังคายนาพระธรรมวินัยเพื่อให้หลักพระธรรมวินัยคงความบริสุทธิ์บริบูรณ์ไว้ให้มากที่สุด

ตัวอย่างเรื่องการกล่าวพระธรรมวินัยแบบอรรถกถาที่สามารถส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาได้ ดังเช่นกรณีวัดพระธรรมกายที่เกิดการบิดเบือนและตีความพระพุทธรูปตามอรรถกถาว่านิพพานเป็นอรรถกถา โดยมีได้พิจารณาจากหลักฐานในพระไตรปิฎก อรรถกถาและฎีกาที่วินิจฉัยเรื่องพระนิพพานไว้ว่าเป็นอนัตตาไว้อย่างชัดเจน⁸ เรื่องพระนิพพานและเรื่องอนัตตานั้นถือได้ว่าเป็นจุดมุ่งหมายและหลักธรรมที่มีความสำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา ถ้ามีการกล่าวเรื่องของพระนิพพานและอนัตตาให้เกิดความคลาดเคลื่อนได้แล้วย่อมเป็นการแสดงให้เห็นถึงความคลาดเคลื่อนของหลักการในพระพุทธศาสนา อันจะมีผลต่อความมั่นคงหรือเสื่อมสูญของพระพุทธศาสนาได้ ดังนั้นการศึกษาพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาตั้งต้นตั้งแต่การศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถาและฎีกา ตามลำดับย่อมเป็นการป้องกันการกล่าวดูและบิดเบือนหลักพระธรรมวินัย ซึ่งมีผลต่อความอยู่รอดของพระพุทธศาสนา นอกจากนี้การศึกษาตามหลักการยังช่วยลดความแตกแยกในเรื่องความคิดต่างๆ ในพระพุทธศาสนา อันจะนำมาซึ่งความสามัคคีของเหล่าพุทธศาสนิกชนและย่อมส่งผลต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาโดยรวมได้อีกด้วย

⁷ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2543), หน้า 53 – 55.

⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), กรณีธรรมกาย (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, 2542), หน้า 11 – 12.

6.2.1.3 การให้ความสำคัญกับวิปัสสนาธุระ

มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรมีหลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอย่างเข้มข้นไม่ต่ำกว่า ๓ เดือนต่อปีการศึกษา ซึ่งอาจจะใช้ช่วงเวลาตอนเช้าพรรษาหรือช่วงปิดภาคการศึกษาเพื่อขัดเกลาจิตใจ ดังเช่นพระสงฆ์สมัยพุทธกาลเคยประพฤติกันมาที่จะใช้เวลาในช่วงเช้าพรรษาปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้นจากอวิชชาที่เรียกกันว่า สวากาจิณณะ คือความประพฤติที่เคยเป็นมาของพระสาวก คือมีการประชุม 2 ครั้ง คือ 1) เวลาก่อนเข้าพรรษาและวันเข้าพรรษา เพื่อเรียนเอากรรมฐาน 2) เพื่อบอกคุณตนได้บรรลุแก่ภิกษุผู้ออกพรรษามาแล้ว เรียกว่าสวากาจิณณะ⁹ การบรรจุเพิ่มเติมหลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานให้กับพระภิกษุ เพื่อเป็นการให้พระภิกษุเหล่านั้นได้เข้าใจในหลักคำสอนขั้นที่สูงขึ้นกว่าการศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎก ซึ่งก็คือการปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 เพราะเป็นหนทางเดียวที่จะทำให้บรรลุธรรมได้ นอกจากนี้การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานย่อมทำให้พระภิกษุเหล่านั้นเกิดความศรัทธาและเลื่อมใสในพระพุทธานุภาพมากยิ่งขึ้น ดังพระพุทธพจน์ที่ทรงตรัสว่าผู้ปฏิบัติ สติปัฏฐาน 4 บริบูรณ์จะลาสิกขายอมไม่ใช้ฐานะที่เป็นไปได้

การปฏิบัติกรรมฐานหรือที่เรียกว่าวิปัสสนาธุระนั้น มหาวิทยาลัยทั้งสองได้มีการบรรจุไว้ในหลักสูตรการศึกษาให้พระนิสิตนักศึกษาต้องปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นข้อบังคับ ซึ่งถือว่าเป็นการวางหลักสูตรที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย แต่อย่างไรก็ตามมหาวิทยาลัยสงฆ์ควรมีการจัดการด้านคุณภาพของการปฏิบัติกรรมฐานให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพื่อส่งผลในการปฏิบัติที่ถูกต้องในพระพุทธานุภาพคือการละคลายกิเลส ถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์จะเป็นผู้นำให้แก่พระนิสิตนักศึกษาในเรื่องวิปัสสนาธุระให้ครบถ้วนตามพระพุทธประสงค์นั้น มหาวิทยาลัยสงฆ์จำเป็นต้องมีการสอนการปฏิบัติกรรมฐานให้แก่พระนิสิตนักศึกษาเพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดอันเป็นอุดมการณ์ในพระพุทธานุภาพนั้นคือการบรรลุถึงพระนิพพาน และเข้าถึงความเป็นพระอรหันต์บุคคลชั้นต่างๆ มีพระโสดาบัน เป็นต้น

ถึงแม้ว่าถ้าการส่งเสริมในเรื่องการปฏิบัติกรรมฐานในมหาวิทยาลัยสงฆ์ในปัจจุบันอาจจะไม่สามารถทำให้พระนิสิตนักศึกษาพัฒนาจิตใจให้บรรลุถึงความเป็นพระอรหันต์บุคคลชั้นต่างๆในพระพุทธานุภาพได้ก็จริง แต่การปฏิบัติกรรมฐานย่อมทำให้พระนิสิตนักศึกษาเกิดปัญญาในส่วนของภาวนามยปัญญา อันเป็นปัญญาชั้นสูงที่ไม่มีศาสตร์อื่นๆ ไตในโลกจะสามารถสร้างขึ้นมาได้ และภาวนามยปัญญานี้เองที่จะทำให้พระนิสิตนักศึกษาเกิดการพัฒนาปัญญาในจิตใจที่สามารถเป็นผู้นำในด้านจิตวิญญาณให้แก่สังคมไทยได้ ดังเช่นพระสงฆ์ไทยในอดีตที่มีคุณธรรมทางจิตใจสูงส่งและเป็นหลักยึดเหนี่ยวให้กับสังคมไทยมาช้านาน อันจะเป็นการสืบทอดรักษาคุณค่าทางจิตใจของสถาบันสงฆ์ให้คงอยู่กับสังคมไทยต่อไปอีกช้านาน พระธรรมปิฎกได้แสดงความเห็นในเรื่องการส่งเสริมการปฏิบัติเข้ากับการศึกษาเรียนรู้ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ดังนี้

⁹ พระวินัยปิฎก เล่มที่ 1 ปฐมสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัยปิฎก (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2536), หน้า 365 - 366.

“การประสานระหว่างการศึกษาและการปฏิบัติ ให้เป็นการศึกษาที่นำไปเป็นการปฏิบัติได้ การปฏิบัตินี้ก็เป็นการปฏิบัติหลายด้านหลายอย่าง ปฏิบัติอันหนึ่งก็คือ คำว่าปฏิบัติอย่างที่มีนิยมในเมืองไทยในปัจจุบัน ที่ว่าการปฏิบัติธรรมหมายถึงการเจริญกรรมฐาน ปฏิบัติที่สองหมายถึงการปฏิบัติหน้าที่ในกิจการงานหรือในชีวิตประจำวันทั่วไป การทำงานทำการ การเป็นนักเผยแผร์ที่ดี การทำงานในสำนักงาน การเป็นเลขานุการ อะไรต่างๆ ก็เรียกว่าเป็นปฏิบัติการเหมือนกัน จะต้องให้มีความสามารถในการปฏิบัติเหล่านี้ด้วย”¹⁰

6.2.1.4 การให้วิชาความรู้ที่สนับสนุนกับการเผยแผ่พระธรรมวินัย

หลักสูตรการศึกษาวิชาทางโลกของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่มีการเรียนการสอนวิชาทางโลกด้วยเหตุผลเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น แม้จะเป็นเหตุผลที่มีน้ำหนักอยู่บ้างก็ตามในกรณีที่เป็นการศึกษาเพื่อการประยุกต์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่ถ้าการศึกษาพระธรรมวินัยไม่ชัดเจนแล้วมีการเผยแผ่พระธรรมวินัยโดยการประยุกต์กับวิชาทางโลกนั้น การเผยแผ่ดังกล่าวย่อมมีความไม่มั่งคั่งไปทางหลักวิชาทางโลกมากกว่าหลักพระธรรมวินัย แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าพระนิสิตนักศึกษาที่มีการเรียนวิชาทางพระธรรมวินัยให้ชัดเจนแล้วตามที่ได้ตั้งข้อเสนอแนะแล้วจึงนำความรู้ในด้านหลักพระธรรมวินัยมาประยุกต์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเผยแผ่นั้นย่อมเป็นการใช้หลักพระธรรมวินัยมองผ่านปัญหาต่างๆ รวมถึงวิชาทางโลกมากกว่าการใช้วิชาทางโลกมองผ่านหลักพระธรรมวินัย ซึ่งปัจจุบันสิ่งที่มหาวิทยาลัยสงฆ์กำลังส่งเสริมอยู่นั้นดูจะเป็นประการหลังที่ใช้วิชาทางโลกมากกว่าวิชาที่ตรงกับหลักพระธรรมวินัย อันเป็นสิ่งที่ไม่ควรจะเป็นสำหรับการศึกษาของสถาบันสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัย

ในส่วนของวิชาทางโลกที่มีส่วนช่วยในการศึกษาพระธรรมวินัยอย่างบริสุทธิ์นั้น ปัจจุบันคงจะมีการปฏิเสธถึงวิชาทางโลกบางอย่างที่มีความจำเป็นในโลกปัจจุบัน โดยเฉพาะการติดต่อสื่อสารเช่น วิชาภาษาอังกฤษ และวิชาคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ซึ่งเป็นวิชาที่มีความสำคัญต่อการติดต่อสื่อสารในโลกปัจจุบัน มหาวิทยาลัยสงฆ์จึงควรมีการให้ความรู้ในโลกปัจจุบันตามสมควรที่ไม่คลาดเคลื่อนต่อหลักพระธรรมวินัยและอนุวัติแก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นวิชาเสริม ซึ่งไม่ใช่ส่งเสริมวิชาทางโลกเหล่านี้เป็นวิชาหลักและให้ความสำคัญทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพมากไปกว่าวิชาทางพระธรรมวินัยดังที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ในปัจจุบันได้เน้นความสำคัญของวิชาทางโลกมากกว่าวิชาทางพระธรรมวินัยเป็นหลักสูตรการศึกษา

วิชาทางโลกควรเป็นไปเพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในวิชาทางพระธรรมวินัยให้ดีขึ้น ไม่ใช่เป็นไปเพื่อวิชาความรู้ทางโลกโดยส่วนเดียว โดยที่ไม่ได้เชื่อมโยงวิชาทางโลกเหล่านั้นเพื่อเป็นพื้นฐานในด้านการสร้างความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยเลย การศึกษาวิชาทางโลกต่างๆ เช่น วิชาภาษาอังกฤษ และวิชาคอมพิวเตอร์ควรเป็นไปเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจริงๆ เช่น การใช้วิชาภาษาอังกฤษเพื่อการเผยแผ่พระธรรมวินัย หรือการใช้วิชาคอมพิวเตอร์เพื่อช่วยการ

¹⁰ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการเป็นผู้นำทางการศึกษาพระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, 2538), หน้า 35.

คั่นคว่ำและเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นต้น มิใช่เป็นการให้การศึกษาเพื่อให้พระนิสิตนักศึกษา กลายเป็นครูสอนภาษาอังกฤษหรือนักคอมพิวเตอร์แต่อย่างใดไม่ ส่วนการให้วิชาความรู้ทางโลก วิชาอื่นๆ เพื่อช่วยในด้านการเผยแผ่พระธรรมวินัยเช่นวิชาที่เกี่ยวข้องกับวิชาวิทยาศาสตร์ และ วิชาสังคมศาสตร์ เป็นต้น วิชาเหล่านั้นควรเป็นวิชาที่เรียนแต่เพียงหลักการที่บริสุทธิ์และเพียงพอที่จะทำให้พระนิสิตนักศึกษามีความรู้ความเข้าใจ และสามารถศึกษาคั่นคว่ำต่อไปเองเพื่อที่จะ เป็นประโยชน์ในทางศาสนาได้ โดยที่มหาวิทยาลัยสงฆ์เองไม่จำเป็นที่จะต้องสอนวิชาเหล่านี้ให้ ลึกซึ้งดังที่ได้ทำอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งวิชาเหล่านั้นก็ยังคงจำเป็นที่จะต้องพิจารณากับหลักพระธรรมวินัย ด้วยว่ามีความสอดคล้องหรือแตกต่างกันอย่างไร

ถ้าวิชาการทางโลกนั้นไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัย และสามารถเป็นไปเพื่อให้พระนิสิต นักศึกษาเข้าใจถึงพฤติกรรมของมนุษย์ อันจะเป็นไปเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีคุณภาพ วิชาเหล่านั้นก็สามารถเรียนได้เป็นต้นแต่ต้องเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์จริงๆ และต้องพิจารณา จากหลักพระธรรมวินัยด้วย ซึ่งวิชาดังกล่าวนั้นควรมีการศึกษาในระดับปริญญาโทขึ้นไปในฐานะ ที่อาจจะเป็นวิชาเลือกหรือเสริมเพิ่มเติมนอกจากวิชาพระธรรมวินัย สำหรับพระนิสิตนักศึกษาใน ระดับปริญญาตรีนั้นอาจจะให้มีการศึกษาวิชาทางโลกเป็นวิชาเสริมเท่าที่จำเป็นต่อการศึกษาและ เผยแผ่พระธรรมวินัยด้วยได้ แต่รายละเอียดของวิชาทางโลกนั้นๆ ต้องไม่ลึกซึ้งเท่ากับในระดับ ปริญญาโทเพราะถือว่าพระนิสิตนักศึกษาในระดับปริญญาโทเหล่านั้นมีความรู้ความเข้าใจในพระ พุทธศาสนาพอควรแล้ว และมีความมั่นคงในหลักพระธรรมวินัยเพียงพอที่จะศึกษาวิชาทางโลก เหล่านั้นได้โดยสมควรโดยไม่ต้องผ่านการศึกษาพระธรรมวินัยดังที่ได้เสนอแนะไว้ พระธรรมปิฎก ได้แสดงทัศนะในการเสริมเรื่องระบบการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ให้มีคุณภาพมากขึ้นเช่น เรื่องวารสารวิชาการที่จะนำมาเป็นสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกด้วยดังต่อไปนี้

“นอกจากนั้นเป็นเรื่องวารสารวิชาการ ซึ่งอาจจะมีความจำเป็นคือไม่ใช่วารสารที่มุ่งเผย แพร่เท่านั้น แต่วารสารทางวิชาการโดยเฉพาะจะต้องมีด้วยหรืออย่างไร เป็นเรื่องที่จะต้อง พิจารณา เมื่อทำเรื่องในวารสารวิชาการให้ดีได้ก็ก้าวไปสู่การผลิตตำราได้ดีด้วย เพราะวารสาร นั้นสามารถเป็นจุดแรก หรือเป็นบันไดที่จะนำไปสู่การผลิตตำราขึ้นมา เรื่องที่ดีๆ ก็อาจออกไป ทางวารสารก่อน เป็นการสนับสนุนเบื้องต้นให้เขาฝึกในทางวิชาการ เสร็จแล้วก็นำเรื่องนั้นไป พิมพ์เป็นตำรับตำราหรือบุคคลที่ฝึกอย่างดีในทางวารสารเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ต่อไปก็ทำเป็นตำรา ใหญ่ขึ้น”¹¹

การที่จะพัฒนาหลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ให้สมบูรณ์ตามพระธรรมวินัย และสามารถเกื้อกูลประโยชน์แก่สังคมโดยรวมได้นั้น มหาวิทยาลัยสงฆ์อาจจะกระทำได้โดยวิธี การรวบรวมความคิดจากนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาทั้งจากบรรพชิตและคฤหัสถ์ร่วมกัน ช่วยร่างหลักสูตรของมหาวิทยาลัยสงฆ์ให้มีความรอบคอบและรัดกุมที่สุด ตลอดจนมีการศึกษา คั่นคว่ำเทียบเคียงกับหลักสูตรการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาใน ฝ่ายเถรวาทด้วยกัน เช่นประเทศศรีลังกา และประเทศพม่า เป็นต้น เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนข้อ

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34 - 35.

มูล ตลอดจนสร้างสัมพันธภาพที่ดีเพื่อสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้พระพุทธศาสนาด้วยกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาการด้านหลักสูตรการศึกษา เพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาอีกด้วย พระธรรมปิฎกมีทรรศนะในเรื่องดังกล่าวนี้ ดังนี้

“แต่อย่างหนึ่งที่พึงทำทำแน่นอนก็คือ การติดต่อสัมพันธ์กับสถาบันที่ทำการศึกษาค้นคว้าพระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศทั่วโลก และการติดตามรู้เท่าทันความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการศึกษาทางพระพุทธศาสนา ข้อนี้ต้องยอมรับว่าเรามีข้อบกพร่องมาก การติดตามข่าวสารเกี่ยวกับทางพระพุทธศาสนาโดยทั่วไปแล้วแทบจะไม่มีเลย แม้แต่เหตุการณ์ในประเทศเราก็ดูตามกันแทบไม่ทัน เราไม่รู้ว่ามีอะไรเกิดขึ้น ทั้งเหตุการณ์ในวงการพระพุทธศาสนาเอง ทั้งเหตุการณ์จากภายนอกที่เข้ามากระทบกระเทือนพุทธศาสนา อย่างเรื่องราวทลวงคริสต์เข้ามาทำอะไรกระทบกระเทือนพระพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นไปในทางดี ทางไม่ดี หรือในทางบวก ทางลบเราก็ไม่รู้ หรือมารู้ตามหลังเรื่องตั้งเป็นสิบปี และที่รู้ก็เล็กน้อยเท่านั้น”¹²

มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรเน้นการเรียนการสอนพระธรรมวินัยให้มั่นคงก่อนที่จะศึกษาวิชาทางโลกสมัยใหม่เพื่อป้องกันความสับสนในบทบาทของความเป็นสมณะ แต่ในขณะเดียวกันหลักสูตรการศึกษาดังกล่าวก็ไม่ควรเป็นไปเพื่อการป้องกันพระภิกษุลาสิกขา เพราะไม่ใช่เป็นสิ่งที่ถูกต้อง เพราะเป็นการกระทำคลาดเคลื่อนต่อจุดมุ่งหมายในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อมุ่งเน้นเหตุผลในเรื่องการศึกษาการที่สถาบันสงฆ์จะใช้หลักสูตรการศึกษาเป็นสิ่งป้องกันไม่ให้พระภิกษุลาสิกขานั้น นอกจากจะไม่สามารถห้ามพระภิกษุที่จะลาสิกขาได้แล้ว การกระทำดังกล่าวยังเป็นการผูกมัดพระภิกษุผู้ที่ไม่มีความต้องการที่จะอยู่ในสมณเพศต้องทนอยู่ในสมณเพศต่อไปเพราะไม่มีทางเลือก ซึ่งอาจจะเป็นเหตุนำมาซึ่งความเสื่อมเสียให้กับวงการคณะสงฆ์ได้ เช่นเรื่องความประพฤติปฏิบัติที่ไม่ตรงตามหลักพระธรรมวินัย เพราะพระภิกษุเหล่านั้นไม่ได้มีความต้องการจะเป็นบรรพชิตอยู่แล้ว ดังความเห็นจากพระธรรมปิฎกดังนี้

“การกันสีกด้วยวิธีบีบบังคับไม่ให้การศึกษาหรือศึกษาแล้วปิดทางให้เอาไปใช้ไม่ได้เป็นวิธีการที่เลวร้ายที่สุดวิธีหนึ่ง เพราะเป็นการทำลายทั้งบุคคลทั้งพระศาสนาและสังคม ทำให้พระศาสนามากด้วยคนที่ขาดคุณสมบัติ ไม่มีความสามารถทำให้คนจำนวนมากอยู่ในพระศาสนาด้วยความจำใจ เพราะไม่มีทางไป ประพฤติผิดเพศภาวะเพราะอยู่แต่ตัว ใจไม่อยู่ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่กำลังเริ่มแสดงผล และจะนำความเสื่อมโทรมมาสู่พระศาสนาอย่างร้ายแรง นอกจากนั้นยังทำให้ขาดประโยชน์แก่รัฐและสังคม เพราะคนที่เข้ามาเสียเวลาศึกษาอยู่ยาวนานกลับออกไปแล้ว ไม่สามารถทำงานเป็นประโยชน์ได้เท่าที่ควร”¹³

เรื่องการปิดกั้นการศึกษาของสถาบันสงฆ์นี้เองที่ส่งผลกระทบต่อไปถึงความประพฤติปฏิบัติที่เสื่อมลงในหมู่พระภิกษุสงฆ์ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องการศึกษา รวมไปถึงความประพฤติที่

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

¹³ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), บทเรียน ๒๕ ปี คนไทยเรียนรู้หรือยัง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2541), หน้า 151 – 152.

ออกมาทางพฤติกรรมนอกพระธรรมวินัยอีกมากมายดังที่ปรากฏในปัจจุบัน ซึ่งเรื่องดังกล่าวพระธรรมปิฎกได้มีความเห็นดังนี้

“แต่เพราะภายหลังมาปิดทางการศึกษาวิชาการเหล่านี้กันมิใช่หรือ วงการศึกษาและสั่งสอนพระพุทธศาสนาจึงพลอยจำกัดตัวแคบลงไปด้วย เพราะระแวงระวังวิชาที่เข้าใจเอาเองว่าเป็นดิรัจฉานวิชาเหล่านี้มิใช่หรือ ดิรัจฉานวิชาตัวจริงจึงงองามสะพรั่งขึ้นมาแทนที่ และยิ่งกว่านั้น เพราะปิดกั้นการศึกษาสิ่งที่เข้าใจว่าเป็นดิรัจฉานวิชาเหล่านี้มิใช่หรือ พระเณรจำนวนมากจึงถูกผลักดันและชักล่อให้เบี่ยงเบนหันเหไปหมกมุ่นในสิ่งที่เลวร้ายยิ่งกว่าดิรัจฉานวิชาด้วยซ้ำ”¹⁴

ถึงแม้ว่าหลักสูตรการศึกษาไม่ควรที่จะเป็นสิ่งที่เป็นการปิดกั้นพระภิกษุไม่ให้ลาสิกขาแต่ในขณะเดียวกันหลักสูตรดังกล่าวก็ไม่ควรเป็นสิ่งที่เอื้อให้พระภิกษุลาสิกขาด้วยเช่นกัน เพราะการลาสิกขาของพระภิกษุนั้นย่อมแสดงถึงความล้มเหลวของหลักสูตรการศึกษาที่ไม่สามารถจูงใจให้พระภิกษุมีศรัทธาในเพศบรรพชิตต่อไปได้ ทั้งๆ ที่ตามหลักพระธรรมวินัยแล้วเพศบรรพชิตเป็นเพศที่แสดงถึงพัฒนาการในด้านความศรัทธาในพระธรรมวินัยมากที่สุด ถึงขนาดสละทั้งเพศฆราวาส หมูญาติ และทรัพย์สินสมบัติออกบรรพชาอุปสมบทได้ ดังที่ปรากฏเรื่องราวในพระไตรปิฎกไล่ตั้งแต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นต้นมาจนถึงพระสาวกมากมายในสมัยพุทธกาล นอกจากจะเป็นการสะท้อนความล้มเหลวของหลักสูตรการศึกษาแล้ว การลาสิกขาของพระนิสิตนักศึกษา ยังทำให้มหาวิทยาลัยสงฆ์อ่อนกำลังลงไปอีกด้วย ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

การให้พระนิสิตนักศึกษาเรียนวิชาทางโลกย่อมสามารถทำให้พระนิสิตนักศึกษาคิดว่าตนเองจบการศึกษาแบบทางโลกแล้วอาจจะสามารถประกอบอาชีพได้เหมือนฆราวาสทั่วๆ ไปแต่ในความเป็นจริง ผู้ที่ลาสิกขาออกไปนั้น ส่วนใหญ่ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมในแง่ของมาตรฐานวิชาการทางโลก เป็นต้น ยกตัวอย่างเช่นถ้าพระภิกษุเรียนจบเอกนิเทศศาสตร์ ไปสมัครงานเพื่อประกอบวิชาการทางโลก เมื่อเปรียบเทียบกับนิสิตนักศึกษาที่จบนิเทศศาสตร์จากมหาวิทยาลัยทางโลก ซึ่งสามารถเชื่อได้ว่าบริษัทโฆษณาหลายๆ แห่งคงจะพิจารณาเลือกผู้ที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยทางโลกมากกว่าเพราะความถนัดในด้านวิชาการ และทางด้านทักษะในสาขาอาชีพนั้นมหาวิทยาลัยทางโลกย่อมมีคุณภาพมากกว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ พระธรรมปิฎกมีพรรณนาในเรื่องความสูญเปล่าทางการศึกษาดังนี้

“ความสูญเปล่าแก่สังคมอย่างสำคัญที่ควรพูดถึงในที่นี้คือ การที่สถาบันสงฆ์มีคุณค่าในการช่วยให้ความเสมอภาคในการศึกษา แต่คุณค่านั้นไม่เป็นไปเท่าที่ควร เพราะมูลเหตุคือการไม่รับรู้และการทำการที่ขัดต่อสภาพความจริงดังที่ได้กล่าวแล้ว ลูกชานาชาชนบทที่เข้ามาเรียนในสถาบันสงฆ์ปัจจุบัน แม้จะศึกษาเล่าเรียนด้วยตั้งใจจริง มีสติปัญญาดี สูญเสียเวลาในการศึกษาไปยาวนาน แต่สำเร็จการศึกษาขึ้นที่จัดว่าสูงในระบบของสถาบันสงฆ์ แต่เมื่อถึงเวลาระยะใดระยะหนึ่งที่อยู่ครองเพศต่อไปไม่ได้ลาสิกขาออกไปก็ต้องตกไปอยู่ในฐานะที่ด้อยและไม่ค่อยได้มีโอกาสใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ เช่นเป็นบุรุษไปรษณีย์ใช้ความรู้แค่อ่านของจดหมายก็นับว่าเป็นความสูญเปล่าอยู่แล้ว ...

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 158.

สภาพนี้ถ้ามองจากสังคมอื่นเข้ามาก็เป็นสิ่งที่แปลกประหลาดอัศจรรย์จนน่าขันอย่างยิ่ง คนมีความรู้ภาษาบาลีรัฐศาสตร์ในสังคมไทยส่วนหนึ่ง ซึ่งมีอยู่มากมายเป็นคนไม่มีประโยชน์ ใช้การอะไรไม่ได้เหมือนของที่ผลิตขึ้นมาผิดขนาด ผลิตขึ้นมาแล้วอะไรดีหมดก็ใช้ไม่ได้ หรือเหมือนผลิตขวดขึ้นมาแล้วจำนวนมาก แต่เป็นขวดที่ปิดตันลึมหำปากต้องทิ้งเสียไปทั้งหมดรัฐต้องการผู้รู้ภาษาบาลี รัฐศาสตร์ ต้องลงทุนมากมายผลิตเอาใหม่ ซ้ำร้ายในกรณีนี้ของที่มีอยู่แล้วแต่ใช้ไม่ได้ก็ยังไม่ได้ทิ้งคงปล่อยให้เกะกะอยู่อย่างนั้น ยิ่งกว่านั้น ยังปล่อยให้ผลิตระบายออกมาเรื่อยๆ อย่างไม่หยุดยั้ง ทั้งๆ ที่ใช้การไม่ได้และรู้อยู่แล้วว่าจะไม่เอาไปใช้ ไม่มีการตรวจสอบว่าของที่ผลิตออกมามีคุณภาพอย่างไร ใช้ได้หรือไม่”¹⁵

กล่าวโดยสรุป มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรมีหลักสูตรทั้งวิชาในส่วนของพระพุทธศาสนาให้ครบถ้วนบริบูรณ์โดยเฉพาะวิชาในพระไตรปิฎก และวิชาที่ช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่นวิชาที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อต่างๆ ในการประชาสัมพันธ์เป็นต้นให้มีความสมดุลกัน มิฉะนั้นระบบการศึกษาของสถาบันสงฆ์จะเกิดปัญหาเรื่องพระภิกษุที่มีความรู้พระธรรมวินัยถูกต้อง แต่ไม่สามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้กับปัญหาพระภิกษุนักเผยแผ่สังฆกรรมปฏิรูป การผลิตบัณฑิตควรระวังเรื่องความสูญเปล่าทางการศึกษาของพระภิกษุสามเณร มีปัญหาเรื่องการลาสิกขาแล้วไม่ได้ใช้ความรู้สมกับที่ได้เล่าเรียนมา เป็นต้น พระธรรมปิฎกมีทรรศนะในเรื่องการแก้ไขปัญหาและพัฒนามุมมองในเรื่องหลักสูตรการศึกษาของสถาบันสงฆ์ดังนี้

“การกันสีกหรือป้องกันสีก ไม่ควรให้มีความหมายเป็นการกีดกันบีบบังคับหรือปิดหนทางอย่างที่ชอบคิดกัน แต่ควรให้หมายถึงการช่วยกันหาวิธีชักจูงกลุ่มเกล้าให้พระเณรมีจิตศรัทธาแนบแน่นในพระศาสนา ปรารถนาจะดำรงเพศต่อไปด้วยความพอใจ ถ้าหันมาคิดมาทำกันอย่างนี้จะดีกว่ามัวมากลัวและกันกันอยู่ เช่นในด้านการศึกษาก็จะได้หาทางทำหลักสูตรและเนื้อหาวิชาที่ฝึกอบรมจิตใจให้ได้ผลดียิ่งขึ้น เป็นต้น”¹⁶

6.2.2 การแก้ไขปัญหาคความซ้ำซ้อนของระบบการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์

การแก้ไขหลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ได้นำเสนอไปนั้น ย่อมจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย トラบใดที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ยังต้องรับบทบาทในการให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาแก่ประชาชนผู้ขาดโอกาสในสังคมไปพร้อมๆ กับการสร้างศาสนทายาทให้กับพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในปัจจุบันมหาวิทยาลัยสงฆ์ยังขาดความชัดเจนในการทำหน้าที่ผลิตศาสนทายาทตามพระธรรมวินัย ด้วยการให้ความสำคัญในด้านการศึกษาพระธรรมวินัยแก่พระภิกษุสามเณรน้อย แต่ในส่วนของ การให้ความรู้วิชาทางโลกเพื่อเป็นการช่วยเหลือในด้านการศึกษากลับกลายเป็นบทบาทที่ชัดเจนของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในปัจจุบัน เพราะฉะนั้นจึงควรแก้ไขปัญหาดังกล่าวดังนี้

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 145 – 146.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 152.

6.2.2.1 การแบ่งแยกการศึกษาวิชาทางโลกและทางธรรม

มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรมีไว้สำหรับการศึกษาพระธรรมวินัยเป็นเท่านั้นเพราะสถาบันสงฆ์ควรเป็นหลักให้แก่สังคมในด้านพระธรรมวินัยไว้เพื่อที่จะได้เป็นบรรทัดฐานให้กับวงการศึกษาพระพุทธศาสนาต่อไป มิฉะนั้นถ้าหากว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์จะไม่ดำรงบทบาทหลักในการสืบทอดพระธรรมวินัยดั้งเดิมไว้ เชื่อได้ว่าหลักพระธรรมวินัยย่อมจะเลื่อนหายไปไม่ช้าไม่นาน นอกจากมหาวิทยาลัยสงฆ์จำเป็นที่จะต้องเรียนพระธรรมวินัยเป็นหลักเพื่อเป็นการธำรงรักษาพระธรรมวินัยไว้แล้วเพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อนในระบบการศึกษาดังที่ปรากฏในปัจจุบัน กล่าวคือในมหาวิทยาลัยสงฆ์มีการให้ความรู้วิชาทางโลกเช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยทางโลก ในขณะที่มหาวิทยาลัยทางโลกก็มีการให้การศึกษาวิชาทางพระธรรมวินัยเช่นเดียวกับมหาวิทยาลัย แต่มหาวิทยาลัยทั้งสองต่างสลับบทบาทซึ่งกันและกัน ซึ่งมหาวิทยาลัยสงฆ์ย่อมไม่สามารถเน้นคุณภาพในวิชาทางโลกได้มากเท่ามหาวิทยาลัยทางโลก ในขณะที่มหาวิทยาลัยทางโลกก็ย่อมไม่สามารถเน้นคุณภาพในการศึกษาพระธรรมวินัยได้ทัดเทียมกับมหาวิทยาลัยสงฆ์เช่นกัน

ถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่มุ่งดำรงบทบาทในด้านพระธรรมวินัยให้ชัดเจนย่อมทำให้มหาวิทยาลัยสงฆ์เกิดความสับสนทางสถานภาพระหว่างสถานภาพในการที่จะเป็นผู้นำทางด้านการศึกษาทางพระพุทธศาสนากับสถานภาพในการเป็นสถาบันให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษากแก่สังคมด้วย トラบไคที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ยังคงดำรงบทบาททั้งสองอยู่ต่อไปย่อมทำให้เกิดการพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่คลุมเครือ ซึ่งนอกจากจะทำให้สถาบันสงฆ์ขาดความชัดเจนในการดำรงบทบาททางสังคมแล้วยังทำให้เกิดปัญหาความสูญเสียทรัพยากรไม่คุ้มค่ากับที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ลงทุนได้ เพราะการทำภาระทั้งสองอย่างพร้อมกันนั้นทำให้สถาบันสงฆ์เกิดความย่ำแย่ลงไปด้วย เช่นการผลิตบุคลากรที่ใช้เวลาและงบประมาณมาก แต่บุคลากรเหล่านั้นไม่สามารถตอบแทนสถาบันสงฆ์ได้คุ้มค่าก็มิอันต้องลาสิกขาไปเสียก่อนที่จะได้ทำงานเพื่อสถาบันสงฆ์ สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นการทำให้มหาวิทยาลัยสงฆ์บอบช้ำลงไปทุกที เพราะทรัพยากรมีแต่ถูกใช้ออกแต่ไม่มีการเติมเข้าไป หรือมีการเติมเข้าน้อยกว่าที่ออกไปมาก

ดังนั้นแนวทางการแก้ไขปัญหาการศึกษาซ้ำซ้อนในมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นควรมีการแยกระบบการศึกษาทั้งสองให้ชัดเจน กล่าวคือถ้าพระนิสิตนักศึกษาต้องการเรียนวิชาทางโลกจริงๆ พระนิสิตนักศึกษาเหล่านั้นควรมาศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐโดยตรงจะได้ไม่เกิดความซ้ำซ้อนทางการศึกษา โดยต้องผ่านการอนุญาตจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ แต่ต้องมีข้อแม้ว่าการเรียนวิชาทางโลกเหล่านั้นเพื่อการประยุกต์ในการเผยแผ่พระธรรมวินัย โดยมีการตกลงเงื่อนไขให้ชัดเจนระหว่างพระนิสิตศึกษากับมหาวิทยาลัยสงฆ์ ในขณะเดียวกันคฤหัสถ์ที่มีความสนใจในด้านการศึกษาพระธรรมวินัยควรจะไปศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์แทน วิธีดังกล่าวนอกจากจะเป็นการลดความซ้ำซ้อนในด้านการศึกษาแล้ว วิธีดังกล่าวยังทำให้มหาวิทยาลัยทั้งของฆราวาสและของพระภิกษุสงฆ์เกิดความชำนาญเฉพาะด้านในศาสตร์ของตนเองมากยิ่งขึ้น ซึ่งย่อมมีผลต่อการพัฒนาด้านความรู้ของมหาวิทยาลัยทั้งสองระบบคือระบบทางโลกและทางธรรม อันจะนำไปสู่ความเจริญของประเทศไทยทั้งด้านวัตถุและจิตใจไปพร้อมๆ กัน

6.2.2.2 การรวมมหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาโลก

มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองควรพัฒนาตนเองให้กลายเป็นสถาบันซึ่งเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาของโลก ถ้ามีความเป็นไปได้ควรมีการรวมมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งให้กลายเป็นหนึ่งเดียวเพื่อให้มีองค์กรจายงบประมาณและคุณภาพ ซึ่งแม้ว่าบางครั้งการแยกออกจากกันอาจจะทำให้เกิดการแข่งขันกันมากขึ้นระหว่างสองสถาบันเพื่อสร้างคุณภาพทางการศึกษาขึ้น แต่ในความเป็นจริงแล้ว การแยกมหาวิทยาลัยสงฆ์ออกเป็นสองแห่งย่อมทำให้เกิดความไม่เป็นเอกภาพในการศึกษาของคณะสงฆ์นอกจากนี้ยังไม่ทำให้เกิดการพัฒนาด้านวิชาการดังที่ควรจะเป็น เช่นเมื่อพิจารณาจากหลักสูตรการศึกษาของทั้งสองมหาวิทยาลัยจะเห็นได้ว่ามีความคล้ายคลึงกันมาก ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างคณะ สาขาวิชา และหลักสูตร เป็นต้น เพียงแต่ทั้งสองมหาวิทยาลัยมีการเปลี่ยนชื่อในการเรียกคณะและสาขาวิชาเพื่อไม่ให้มีความเหมือนกันเท่านั้น แต่การพัฒนาในเรื่องต่างๆ ไปนั้นพบว่าไม่มีความแตกต่างกันแต่อย่างใด

เมื่อมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองทำการรวมมหาวิทยาลัยเพื่อเพิ่มความแข็งแกร่งทั้งในด้านวิชาการและบุคลากรรวมถึงงบประมาณแล้ว มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรพัฒนาสู่ความเป็นสากล ซึ่งไม่จำกัดคนเรียนแค่บรรพชิต แต่ควรเปิดโอกาสให้ฆราวาสที่มีความสนใจในพระพุทธศาสนาเข้ามามีส่วนร่วมด้วย ทั้งในด้านการเรียนและการสอน ซึ่งในปัจจุบันทางมหาวิทยาลัยทั้งสองมีการเปิดโอกาสให้มีผู้เรียนเป็นฆราวาสมากขึ้น ซึ่งมหาวิทยาลัยสงฆ์ควรจะให้มีการเรียนการสอนในระดับนานาชาติอีกด้วยเพื่อมุ่งสู่ความเป็นผู้นำในทางการศึกษาพระพุทธศาสนาในระดับสากลมากขึ้น ซึ่งแนวคิดนี้จะทำให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาของโลกนั้นมีการขานรับจากนานาชาติจากการประชุมองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกดังนี้

“ที่ประชุมใหญ่ พ.ส.ล. ครั้งที่ 20 ณ ประเทศออสเตรเลียได้มีมติเป็นเอกฉันท์อนุมัติการสถาปนามหาวิทยาลัยพุทธศาสนาแห่งโลก โดยมีศูนย์อำนวยการ (University's Center) ตั้งอยู่ ณ พุทธมณฑล ประเทศไทย ในฐานะที่ประเทศไทยมีความพร้อมทั้งในด้านศาสนธรรม ศาสนาบุคคล และศาสนสถาน โดยเฉพาะพุทธมณฑล ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์กลางการศึกษาค้นคว้าด้านพระพุทธศาสนา จึงนับว่าสอดคล้องกับหลักการสถาปนามหาวิทยาลัยพุทธศาสนาแห่งโลก เนื่องในมงคลวาระพระชนมายุครบ 84 พรรษาของพระประมุขสงฆ์ไทยอย่างยิ่ง”¹⁷

รัฐบาลจำเป็นต้องให้งบประมาณช่วยเหลือการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งภาครัฐบาลไม่ควรให้พระสงฆ์ต้องหากิจกรรมบอกรับบุญเพื่อหางบประมาณแบบตามมีตามเกิดดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งการทำกิจกรรมบอกรับบุญนั้นย่อมมีผลต่อความประพฤติในการแสวงหาปัจจัยของพระสงฆ์ ซึ่งในบางกรณีการแสวงหาปัจจัยทำให้เกิดผลเสียในแง่ลบต่อกิจกรรมเรียไรดังกล่าวของสถาบันสงฆ์ด้วย การให้งบประมาณจึงเป็นสิ่งสำคัญในการส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยสงฆ์มีความเข้มแข็งมากกว่าที่เป็นอยู่ และจะได้เป็นผู้นำในด้านจิตใจ

¹⁷ บรรจบ บรรณรุจิ, “มหาวิทยาลัยพุทธศาสนาแห่งโลก,” บรรยายในที่ประชุมราชบัณฑิตและภาคีสมาชิก สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตสถาน วันพุธที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2545 (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ให้แก่สังคมอย่างมีคุณภาพต่อไป ซึ่งพระธรรมปิฎกได้แสดงทรรศนะในเรื่องงบประมาณความช่วยเหลือจากรัฐบาลกับคุณภาพของการศึกษาของสถาบันสงฆ์ดังต่อไปนี้

“ ในเมื่อการศึกษาของสถาบันสงฆ์เป็นการศึกษาที่อำนวยความสะดวกแก่ชาวชนบทผู้ยากจน แต่รัฐให้งบประมาณเพียงเล็กน้อย ส่วนการศึกษาในระบบของรัฐเอง ซึ่งผู้รับการศึกษาส่วนมากมีโอกาสและฐานะดีอยู่แล้ว แต่รัฐให้งบประมาณจำนวนมากมาย (พ.ศ. 2512 งบประมาณการศึกษาทั้งหมดยกเว้นประถมศึกษามีนักเรียนนิสิตนักศึกษา 477,259 คน งบประมาณ 1,564.30 ล้านบาท) ... เงินที่รัฐลงทุนเพื่อผลิตนักศึกษาให้สำเร็จปริญญาตรีประมาณ 50 คน ยังมากกว่าเงินที่รัฐลงทุนเพื่อการศึกษาของพลเมืองที่เป็นพระภิกษุสามเณรทั่วประเทศจำนวน 2 – 3 แสนรูป ด้วยงบประมาณหรือเงินทุนเพียงปีละ 2 ล้าน 5 แสนบาท สำหรับพลเมืองในฐานะพระภิกษุสามเณร 2 – 3 แสนรูปนี้จะคาดคั้นสถาบันสงฆ์ให้ทำงานได้มากมายเพียงใด และจะให้การศึกษาของพระสงฆ์มีประสิทธิภาพแค่ไหน”¹⁸

การที่จะพัฒนาการศึกษาของพระพุทธศาสนาในระดับโลกนั้นประเด็นที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งคือ การที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรจะได้รับ การสนับสนุนจากภาครัฐบาล โดยเฉพาะในด้านงบประมาณที่ควรจะมีการจัดสรรมากกว่านี้ เมื่อมหาวิทยาลัยสงฆ์ได้รับงบประมาณเพียงพอแล้ว การพัฒนาศักยภาพในการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในระดับโลกย่อมจะมีความเป็นไปได้มากขึ้น อันจะเป็นการเชิดชูการศึกษาพระพุทธศาสนาไปในระดับโลกได้ต่อไปอีกด้วยอันจะมีผลให้ประเทศไทยกลายเป็นจุดศูนย์กลางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองสืบไป ซึ่งย่อมมีผลต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย และการศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างมีคุณภาพนั้นเองย่อมมีผลต่อสันติสุขของประชาชนในประเทศไทย อันจะแผ่ขยายไปสู่สันติภาพในระดับโลกต่อไปท่ามกลางความขัดแย้งในสังคมโลกที่ทวีกำลังความรุนแรงขึ้นอยู่ทุกวันนี้ นอกจากนี้พระธรรมปิฎกยังได้แสดงถึงการเปิดใจกว้างในสถาบันสงฆ์ที่ไม่ควรจะจำกัดแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาแต่เพียงภายในสถาบันสงฆ์เอง แต่ควรที่จะขยายขอบข่ายความร่วมมือทางการศึกษาพระธรรมวินัยให้ทั่วไปในสังคมทั้งในประเทศและต่างประเทศ

“การสนับสนุนผู้ศึกษาค้นคว้าพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะบุคคลหรือหน่วยงานอะไรก็ตามที่ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญก้าวหน้าหรือเป็นนักปราชญ์ในพระพุทธศาสนา เป็นวัดเป็นสถาบันที่เป็นศูนย์กลางในการศึกษาพระพุทธศาสนาก็ต้องหาวิธีเข้าสนับสนุนส่งเสริม คือไม่มาจำกัดตัวอยู่ภายในเท่านั้น จะต้องมองออกไปภายนอกว่ามีผู้ใดจะทำคุณประโยชน์ ทำความเจริญก้าวหน้าแก่พระพุทธศาสนาก็ไปอุดหนุนค่าชู้ช่วยเหลือ อันนี้อาจจะเป็นเรื่องเกินกำลัง เพราะต้องอาศัยความร่วมมือหลายอย่าง รวมทั้งกำลังทุนด้วย”¹⁹

¹⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), บทเรียน ๒๕ ปี คนไทยเรียนรู้หรือยัง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2541), หน้า 48 – 49.

¹⁹ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการเป็นผู้นำทางการศึกษาพระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, 2538), หน้า 34.

สรุป มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรเป็นผู้นำในด้านการศึกษาพระธรรมวินัยแบบรักษาแบบแผนไว้ให้ชัดเจน โดยเฉพาะสังคมวิชาการด้านการศึกษาพระธรรมวินัยที่เป็นแบบแผนดั้งเดิมไว้เพื่อเป็นหลักให้กับสังคมโลกในด้านพระธรรมวินัย โดยการรวมมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งให้มีศักยภาพแข็งแกร่งขึ้นเพียงพอที่จะเป็นผู้นำในด้านการศึกษาพระพุทธศาสนาในระดับโลกต่อไป

6.2.2.3 การแก้ไขปัญหาเรื่องการช่วยเหลือด้านการศึกษา

การที่จะแยกระบบการศึกษาทางโลกและทางธรรมออกให้ชัดเจนนั้น ตลอดจนพัฒนาศักยภาพของมหาวิทยาลัยสงฆ์ให้เป็นมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาโลกนั้น ถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์ยังต้องให้ความช่วยเหลือในด้านการศึกษาแก่สังคมอยู่ตราบใด การที่จะแยกการศึกษาให้ชัดเจนดังหัวข้อที่แล้วคงเป็นไปได้ยากตราบนั้น เพราะอย่างไรก็ตาม ในสังคมยังคงต้องมีผู้ต้องการความช่วยเหลือในด้านการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์อยู่เช่นเดิม โดยที่บุคคลเหล่านั้นไม่สามารถศึกษาในมหาวิทยาลัยทางโลกได้โดยตรง ดังนั้นวิธีที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อีกประการหนึ่งก็คือ การที่รัฐบาลต้องกระจายการศึกษาให้ได้มากขึ้นกว่าในปัจจุบัน

วิธีหนึ่งที่รัฐบาลจะสามารถช่วยแก้ปัญหาการกระจายการศึกษาได้ โดยการใช้วิธีขยายระบบการศึกษานอกโรงเรียนให้เพิ่มขึ้นในท้องถิ่นทุรกันดารเพื่อช่วยเหลือคนยากคนจน อันจะเป็นไปเพื่อลดอัตราการบวชเข้ามาอาศัยเรียนในสังคมไทย ซึ่งอย่างไรก็ดี ในปัจจุบัน พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เริ่มมีผลบังคับใช้ที่จะให้การช่วยเหลือด้านการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปีแก่ประชาชนทุกคนในชาติ ดังนั้นผลจาก พ.ร.บ. ฉบับดังกล่าวย่อมมีผลกระทบต่อการบวชเพื่อเข้ามาอาศัยเรียนของพระภิกษุสามเณรแน่นอน ซึ่งปัญหาดังกล่าวนั้นมหาวิทยาลัยสงฆ์ควรเตรียมการแก้ไข โดยเฉพาะเรื่องการเตรียมการสร้างบุคลากรคือพระภิกษุสามเณรเพื่อการสืบทอดพระพุทธศาสนาที่แท้จริง อันเป็นบทบาทหลักของสถาบันสงฆ์ในการสร้างศาสนทายาทด้วยการส่งเสริมการเรียนวิชาในพระธรรมวินัยให้มากขึ้นในหลักสูตรการศึกษา โดยลดการให้ความสำคัญกับวิชาทางโลกอันเป็นวิชาที่มีไว้เพื่อช่วยเหลือในด้านการศึกษา ซึ่งรัฐบาลกำลังจะสามารถแก้ไขปัญหาด้านการศึกษานี้ได้อีกไม่ช้า

ถ้าสถาบันสงฆ์ไม่เหลือบุคลากรที่เห็นคุณค่าในหลักพระธรรมวินัยแล้วเข้ามาบวชเพื่อศึกษาและรักษาสืบทอดพระธรรมวินัย สถาบันสงฆ์มีแต่ผู้มาอาศัยการบวชเพื่อเรียนวิชาทางโลกแล้ว พระภิกษุสงฆ์สามเณรอาจจะหมดไปจากเมืองไทยก็เป็นไปได้ เมื่อรัฐบาลสามารถกระจายการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ทั่วถึงตาม พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติดังกล่าวย่อมเป็นการสิ้นสุดสถาบันสงฆ์ในเมืองไทยได้ในอนาคต อันจะรวมไปถึงการสูญสิ้นพระพุทธศาสนาในเมืองไทยได้เช่นกัน ถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่เตรียมความพร้อมที่จะรับปัญหาที่กำลังจะเกิดขึ้นดังกล่าวนี้ วิธีประการหนึ่งที่ทำให้มหาวิทยาลัยสงฆ์สามารถเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดจาก พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติฉบับนี้คือ การส่งเสริมให้พระนิสิตนักศึกษาที่เรียนจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์แล้วให้เป็นครูผู้สอนพระพุทธศาสนาตามโรงเรียนของรัฐบาล ซึ่งกำลังมีการให้ความสำคัญกับวิชาในหมวดพระพุทธศาสนามากขึ้น

ดังนั้นทุกๆ ฝ่ายที่มีความเกี่ยวข้องควรมีการให้โอกาสพระที่จบการศึกษาได้ใช้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ได้เล่าเรียนมา เช่น การให้พระนิสิตนักศึกษาที่จบการศึกษาเหล่านั้น เป็นครูช่วยสอนพระภิกษุสามเณรรุ่นต่อไปในส่วนภูมิภาคที่ขาดแคลนโอกาสทางการศึกษา เป็นต้น การที่พระบัณฑิตที่จบการศึกษาได้มีโอกาสในการใช้ความรู้ในการสอนพระพุทธศาสนาให้ทั่วถึงนั้น นอกจากจะเป็นการกระจายการศึกษาให้สถาบันสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในมุมกว้างแล้ว ยังเป็นการช่วยลดความสูญเปล่าในการผลิตบุคลากรในสถาบันสงฆ์อีกด้วย เพราะบุคลากรเหล่านั้นได้มีโอกาสตอบแทนสถาบันสงฆ์โดยรวม และในขณะเดียวกันก็ได้ช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยตรงอีกด้วย โดยทางมหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่ต้องเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์รวมไปถึงสถาบันสงฆ์ทั้งหมดด้วยที่จะไม่ต้องเสียประโยชน์ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นต้องมียงบประมาณสนับสนุนจากทางรัฐบาลด้วยในการให้พระภิกษุสามเณรดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนดังกล่าว นอกจากการได้รับบริจาคศรัทธาจากญาติโยมทั่วไป อันเป็นเรื่องของความช่วยเหลือนอกระบบอันไม่มีแบบแผนและความแน่นอน

การกระจายการศึกษาให้เพิ่มขึ้น นอกจากจะเป็นการช่วยลดปัญหาต่างๆ ในระบบการศึกษาของสถาบันสงฆ์ได้หลายประการแล้ว การกระจายการศึกษายังช่วยแก้ปัญหาด้านบทบาทของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัยอีกด้วย กล่าวคือถ้ามหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ควรจะทำบทบาทหลักในการให้การศึกษาระบบวินัยแก่พระสงฆ์นั้น มหาวิทยาลัยสงฆ์กลับให้ความสำคัญในการให้ความช่วยเหลือคนขาดโอกาสให้ได้มีโอกาสได้รับการศึกษาสูงขึ้น แต่ผู้ได้รับการศึกษานั้นอยู่ในเพศของพระภิกษุสามเณร มหาวิทยาลัยสงฆ์จะดำรงบทบาทที่ไม่มีความแตกต่างจากมูลนิธิ หรือกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งไม่จำเป็นที่จะต้องพึ่งพาความเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนาเลย ในข้อคิดเห็นนี้ พระธรรมปิฎกมีแนวคิดดังต่อไปนี้

“พุทธบริษัท ๔ มีอยู่แล้วไม่ได้ตัดโอกาส ทุกคนไม่ว่าอยู่ในพุทธบริษัทไหน ก็บรรลุธรรมได้ การจัดที่สงเคราะห์นั้น สังคมจะต้องจัดขึ้นมาในรูปแบบต่างหากเพื่อจะให้การสงเคราะห์แก่คนเหล่านี้ แต่ต้องสงวนวัตถุประสงค์เดิมของสงฆ์ไว้ แม้แต่พระสงฆ์เองนานๆ ไปบางทีก็ลืมงานของตัวเองว่าจะต้องออกไปเป็นผู้ทำหรือให้แก่สังคม บางทีเรามองพระเป็นปฏิคาหก คือผู้รับแล้วก็มองแต่ในแง่รับ แล้วก็เพี้ยนไปเลยว่า พระนี่เป็นผู้คอยแต่รับทาน รับประทานอาหาร ที่แท้นั้น พระเป็นผู้ทำหน้าที่ต่อสังคม โดยให้ปัญญา ให้ธรรมะ เรียกว่าธรรมทาน แต่เพื่อไม่ให้มีความกังวลด้านวัตถุ และตัวเองก็มีความต้องการทางด้านวัตถุน้อยเพียงพออยู่ได้ ฤทธิสิทธิ์ก็เลยมาช่วยอุดหนุนทางด้านปัจจัย ๔ เพื่อว่าพระจะได้อุทิศตัวให้กับงานโดยไม่ต้องมีความกังวลด้านวัตถุสาระสำคัญมันอยู่ที่นี้ แต่ถ้าเพลินๆ ไป เอาพระมาเป็นผู้รับสงเคราะห์ ก็จบกัน”²⁰

²⁰ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อสตรี และการบวชเป็นภิกษุณี (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2544), หน้า 40.

6.2.3 การแก้ไขที่ระบบการบวช

นอกจากการแก้ไขปัญหาความซ้ำซ้อนเรื่องของการให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์จะเป็นการช่วยแก้ปัญหาในของเรื่องหลักสูตรการศึกษามหาวิทยาลัยสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยได้ในระดับหนึ่งแล้วก็ตาม แต่การแก้ไขเรื่องระบบการศึกษาของสถาบันสงฆ์จะเป็นไปตามพระธรรมวินัยไม่ได้เลย トラบใดที่ยังไม่มีการแก้ไขปัญหาอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ การแก้ไขระบบการบวชนั้นเอง ซึ่งการแก้ไขปัญหาด้านระบบการบวชนั้นย่อมเป็นการแก้ปัญหาคือต้นเหตุ เพราะปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับสถาบันสงฆ์ในปัจจุบันนี้ล้วนเป็นปัญหาที่เป็นปลายเหตุทั้งสิ้นโดยส่วนมาก ถ้ามีการแก้ไขปัญหาเรื่องระบบการบวชเชื่อได้ว่าปัญหาต่างๆ ในสถาบันสงฆ์ต้องลดจำนวนลงได้อย่างแน่นอน

ในพระธรรมวินัยเป้าหมายสูงสุดของการบรรพชาและอุปสมบทในพระพุทธศาสนา คือ การศึกษาและปฏิบัติให้พ้นจากทุกข์จากกิเลสและวัฏสงสารเป็นต้น แต่การเรียนและปฏิบัติที่พระนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์เหล่านั้นได้กระทำอยู่ ทั้งในส่วนของการศึกษาและการปฏิบัติ นั้นเป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ตามพระธรรมวินัยหรือไม่ หรือเป็นการศึกษาและการปฏิบัติเพื่อการสร้างทุกข์อันเป็นไปตรงข้ามกับหลักพระธรรมวินัยที่เน้นความพ้นทุกข์ สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาดังกล่าวประการหนึ่งคือพระภิกษุเหล่านั้นหลงลืมเป้าหมายที่แท้จริงในการบรรพชาอุปสมบทที่เป็นไปเพื่อความพ้นจากทุกข์ อันเกิดจากการเห็นโทษภัยในเรื่องของฆราวาส ซึ่งก็คือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทางโลก เป็นต้น เหตุผลในการเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุสามเณรในปัจจุบันกลับเป็นเหตุผลที่ตรงข้ามกับหลักการในพระธรรมวินัย สถาบันสงฆ์จึงเกิดรูปแบบการบวชเพื่อหลบหนีความยากจน การบวชเพื่ออาศัยเรียน หรือเพื่อมุ่งหวังประโยชน์ส่วนตัวในด้านต่างๆ เป็นต้น พระธรรมปิฎกมีมุมมองในเรื่องของสภาพการบวชในปัจจุบัน ซึ่งทำให้เกิดการเอาเปรียบในลาภผลที่เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนา ด้วยการอาศัยใช้เพศบรรพชิตเป็นทางผ่านไปสู่อำนาจและความเจริญก้าวหน้าในชีวิตส่วนตัวดังนี้

"ระบบการศึกษาวัฒนธรรมของเราตอนนี้ไม่เอื้อเลย เราก็เห็นกันอยู่ชัดๆ ว่าคนที่บวชอยู่เวลานี้เขามาบวชไปอย่างนั้นเอง เขาไม่ได้มีความเข้าใจแม้แต่ในเชิงวัฒนธรรม หรือจิตใจไม่หม่อมมา เขาบวชก็ด้วยเหตุอย่างที่เราเห็นกันอยู่ ไปๆ มาๆ สภาพคณะสงฆ์ก็เป็นเพียงทางผ่านไปในการที่จะก้าวไปสู่การสนองความต้องการ เช่น เรื่องของความต้องการความเจริญก้าวหน้าในระบบของการหาผลประโยชน์ไป แนวคิดนี้แคบไปหมด กลายเป็นว่าแนวคิดไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานของชีวิตพรหมจรรย์ ตัวตั้งอยู่ หมายความว่า พระที่มองเห็นเรื่องนี้ อย่างปัญหากรรมกายหรืออะไรที่เกิดขึ้น หนึ่งหลักการคือคำสอนที่โยงไปหากรรม ตัวความจริงไม่เอา ไม่รู้ ไม่เข้าใจ เมื่อไม่เข้าใจ ไม่รู้จะยอมรับอะไร หนึ่งละ สองเมื่อเป็นอย่างนั้นก็ไม่ได้เห็นคุณค่าของการมีชีวิตที่สามารถสละพวกวัตถุออกไป กลับเห็นดีเห็นง่าย ชอบกับการที่ต้องมีต้องหาให้มากขึ้น เพราะฉะนั้นก็ปฏิวัติไปเลย และจะไปในทางที่ถูกได้อย่างไร ..."

แต่ก่อนระบบการฝึกค่อนข้างชัดเจนจนกระทั่งไม่รู้ตัว เช่น พอถึงฤดูบวช เดือน ๔ เดือน ๕ ก็เอาลูกไปฝากวัดก็ฝึกตั้งแต่เป็นคฤหัสถ์พร้อมแล้วกำหนดวันบวชบวชมีระบบตาม

ประเพณีเป็นรูปแบบ รูปแบบมีเพื่อช่วยสาระ ถ้าหากว่าไม่เข้าใจและไม่มีความเข้าใจในรูปแบบเป็น เครื่องรักษาสาระก็อาจจะเอารูปแบบมาใช้หาผลประโยชน์เป็น Exploit ที่นี้ปัญหาปัจจุบันเมื่อใช้ รูปแบบมาแล้ว ฐานทางวัฒนธรรมอะไรต่างๆ หายไป และเจตนาเดิมที่จะบวชพร้อมตั้งใจมี ศรัทธาเห็นคุณค่าของพระรัตนตรัย เห็นคุณค่าของธรรม เห็นคุณค่าของชีวิตอย่างนี้แล้วจึงมาขอ บวชสมัครด้วยตนเองนี้ก็หายไปก็เหลือวัฒนธรรมประเพณีในแง่ที่ขาดสาระไป ก็เหลือรูปแบบ เพราะเขาไม่เข้าใจไม่เข้าใจถึงตัวสาระความจริงแล้วแถมยังไปปรับเอาแนวคิดอื่นเข้ามา แนวคิดที่ว่า สามารถจะมีชีวิตที่ดั่งงามเป็นสุขโดยเป็นอิสระมากขึ้น แทนที่ความสุขจะขึ้นต่อวัตถุมาก อันนี้เขา ไม่ได้มองแล้ว เขาเห็นว่าสิ่งเสพบริโภคคือที่มาของความทุกข์ไม่เห็นโทษของมันกลับตรงข้ามเอา รูปแบบนี้มาหาผลประโยชน์ไปเลย นี่คือจุดที่เราจะแก้ว่าเราจะเอาอย่างไร”²¹

ดังนั้นเพื่อความถูกต้องในเรื่องการบวชในพระพุทธศาสนา อันเป็นเบื้องต้นพรหมจรรย์ รวมถึงการศึกษาและการปฏิบัติในพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นเรื่องปลายเหตุมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเปลี่ยนประเพณีในการบวช เพราะเป็นต้นเหตุของเรื่องทุกอย่างในการเข้ามาใช้ชีวิตในเพศของบรรพชิต ซึ่งวิธีในการแก้ปัญหาเรื่องการบวชนั้นอาจจะทำได้โดยมีระบบการคัดเลือก บุคคลแยกออกให้ชัดเจน เช่น บุคคลประเภทต้องการบวชเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย บุคคล ประเภทต้องการบวชเพื่ออาศัยเรียนวิชาทางโลก เป็นต้น ซึ่งจะทำให้การจัดการกับบุคคล ประเภทที่มีความต้องการในการบวชแบบต่างๆ ให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเรื่องการจัดหลักสูตรการศึกษาให้กับบุคคลที่มีความต้องการในการบวชสองประเภทดังกล่าวนั้น โดยที่ พระธรรมปิฎกมีทางเลือกและข้อเสนอในการบวชไว้เป็นสองทางเลือกดังต่อไปนี้

“1) ให้สถาบันสงฆ์ เป็นแหล่งปฏิบัติธรรมและบำเพ็ญกิจของผู้บิณฑบาตมาก่อน แล้ว ตั้งใจสละโลกเด็ดขาด อุทิศชีวิตต่อพระศาสนา มุ่งหน้าสู่โลกุตตรธรรมอย่างเด็ดขาด ใน กรณีที่กำหนดทางเลือกเช่นนี้ จะต้องให้สังคมทั่วทั้งหมดได้รับรู้ยินยอมร่วมกัน แล้วระงับ ประเพณีบวชเรียนเสียมิให้มีลูกชาวบ้านเข้ามาบวชเพื่อประสงค์การศึกษาอีกต่อไป(บพบาทเข้า ช้อนอยู่)ในเวลาเดียวกัน รัฐจะต้องจัดการศึกษาให้ทั่วถึง รั้งเอาเด็กลูกชาวบ้านชาวชนบทซึ่งตน แทบจะยังไม่ได้ช่วยเหลืออะไรเลยนั้น อย่างน้อยจำนวนสองแสนคน ที่จะเข้าไปอยู่ในสถาบัน สงฆ์ให้กลับเข้ามาับการศึกษาในระบบของตนให้หมด หรือ

2) ให้สถาบันสงฆ์ เป็นสถาบันการศึกษาด้วย เป็นแหล่งสำหรับผู้สละบวชโดยสิ้นเชิง แล้วด้วย ทำหน้าที่ทั้งสองอย่างในเวลาเดียวกัน คือยอมรับเอาบทบาทของสถาบันสงฆ์ในสังคม ไทยเดิมมาใช้ โดยถือระบบฝึกคัด (ฝึกไปคัดเลือกไป) หรือระบบกลั่นน้ำมัน คือ ทุกส่วนที่ เข้ามาได้รับการดัดแปลงกลั่นกรองให้มีคุณค่าขึ้นเป็นประเภทๆ และนำไปใช้ประโยชน์ได้ใน ระดับต่างๆ กัน”²²

²¹ พระธรรมปิฎก, พรหมจรรย์ และอริยวินัย ในสังคมปัจจุบัน, ใน พุทธศาสนาสยาม ภาวิฑูตจะเป็น โอกาส? (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543), หน้า 213 – 215.

²² พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), บทเรียน ๒๕ ปี คนไทยเรียนรู้หรือยัง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ธรรมสภา, 2541), หน้า 170.

แนวทางในการแก้ไขปัญหาเรื่องการบวชดังกล่าวนี้ น่าจะเป็นแนวทางที่จะช่วยให้ปัญหาในเรื่องการบวชให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยได้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในทางเลือกที่ 1 ในขณะที่แนวทางที่ 2 เป็นการสานระหว่างอุดมคติในพระธรรมวินัยกับข้อเท็จจริงในสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่ในขณะนี้สถาบันสงฆ์ไทยกำลังเป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งทำให้เกิดปัญหาความซ้ำซ้อนในเรื่องการศึกษา เป็นต้นที่ได้กล่าวมาตั้งแต่หัวข้อข้างต้นแล้ว พระธรรมปิฎกได้ขยายความในเรื่องนี้เพิ่มเติมดังนี้

“ที่ว่านี้หมายความว่า ในสายกว้างรับเอาเด็กและเยาวชนทั่วไปเข้ามาบวช แล้วให้การศึกษอบรม ให้มีความรู้ความเข้าใจธรรมวินัยเพิ่มขึ้นไปโดยลำดับ ควบคู่ไปกับความรู้ที่จะให้ดำเนินชีวิตอยู่ในโลกด้วยดี คือ จุดหมายสูงสุดมุ่งฝึกให้อยู่ในศาสนาแต่ในเวลาเดียวกันยอมรับความจริงเกี่ยวกับความเป็นไปได้และความเป็นไปไม่ได้ด้วย จึงให้การศึกษที่สนองทั้งความต้องการของบุคคล ความต้องการของสังคม และความมุ่งหมายจำเพาะของสถาบันไปพร้อมกัน ในจำนวนผู้เข้ามาบวชทั้งหมด ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละไม่ต่ำกว่า ๘๕ จะกลับคืนไปสู่สังคมคฤหัสถ์ตามเดิมในระยะต่างๆ กัน

ในจำนวนนี้จะมีผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนเพียงแค่ว่ามีความรู้ระดับตน มีศีลธรรมดีขึ้น ยังไม่ได้ทำงานให้แก่สถาบันสงฆ์เลยก็ออกไปทำงานให้แก่สังคมคฤหัสถ์บ้าง ผู้ที่ใช้ความรู้นั้นทำงานให้สถาบันสงฆ์น้อยบ้างมากบ้างแล้วจึงออกไปบ้าง และจะมีส่วนหนึ่งซึ่งเป็นส่วนน้อยที่สุด ที่มีอุปนิสัยพร้อมจะอยู่ต่อไปในสถาบันโดยตลอด เท่ากับเป็นผู้ที่ได้รับคัดเลือกชั้นสุดท้ายแล้ว ส่วนน้อยที่สุดก็กับส่วนที่เรียนแล้วอยู่ทำงานให้ระยะเวลาหนึ่งสั้นบ้าง ยาวบ้าง รวมเข้าด้วยกันเป็นส่วนที่ดำรงสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา และส่วนน้อยที่เหลืออยู่นี้ จะได้กำลังสมทบจากผู้ที่เบียดหน้าขมรวาสแล้วจึงเข้ามาบวชอีกจำนวนหนึ่ง รวมเป็นองค์ประกอบของสถาบันสงฆ์ที่สมบูรณ์สำหรับทางเลือกที่สอง”²³

โดยทางปฏิบัติเรื่องระบบการบวชอาจจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง พ.ร.บ.คณะสงฆ์ฉบับใหม่ให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย เพื่อเพิ่มความรัดกุมแก่ระบบในการคัดสรรบุคคลที่จะเข้ามาเป็นเพศบรรพชิตในพระพุทธศาสนา โดยอาจจะมีการสอบคัดเลือกและทดสอบความตั้งใจต่างๆ ในการเข้ามาบรรชาและอุปสมบทเป็นพระภิกษุสามเณร เป็นต้น ซึ่งอาจจะมีการแบ่งแยกให้ชัดเจนในด้านการวางกลยุทธ์ระหว่างผู้ตั้งใจจะบวชเป็นการถาวรหรือผู้ที่เข้าบวชเพียงชั่วคราว ซึ่งทางคณะสงฆ์ควรจะได้มีการจัดหลักสูตรให้ผู้เข้ามาบวชทั้งในระยะสั้นและยาวได้รับผลประโยชน์สูงสุดจากการเข้ามาสู่ธรรมกาสาฬหพัศตร์ เพื่อให้การบวชเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นตามพระธรรมวินัย ซึ่งสิ่งสำคัญที่ต้องระวังประการหนึ่งคือปัญหาเรื่องความแตกแยกและรังเกียจกันในหมู่คณะสงฆ์ที่มีความแตกต่างกันด้วย ในกรณีนี้เลือกทางเลือกที่ 1 นั้นมีความเป็นไปได้มากกว่าจำนวนพระภิกษุสามเณรอาจจะมีจำนวนลดลงอย่างมาก ซึ่งในเรื่องปริมาณของพระภิกษุสามเณรนั้น พระธรรมปิฎกมีความเห็นดังนี้

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 170 – 171.

“เรายอมรับว่าถ้าอย่างนี้มีปริมาณน้อยดีกว่า ไม่จำเป็นต้องมีปริมาณมาก แต่ปริมาณน้อยทำอะไรให้ขยายทั่วถึง ถึงแก่ประชาชน คิดที่ว่าคนที่เข้ามาดูเข้าใจพอสมควร เข้ามาเพื่อฝึก และอย่างน้อยสิ่งที่จะต้องทำเบื้องต้นคือต้องเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจแนวคิดที่เห็นคุณค่าประโยชน์ของการมีชีวิตที่เป็นอิสระ ฟังพาว์ตฤน้อย ต้องพยายามทำให้ดีขึ้น”²⁴

สิ่งเหล่านี้ทางคณะสงฆ์จะอ้างว่าการศึกษาเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลทำนองใครใคร่เรียน ใครใคร่ปฏิบัติ ปฏิบัติ เพราะเนื่องจากพระสงฆ์เหล่านั้นล้วนต้องการการชี้นำที่ถูกต้องจากทางมหาวิทยาลัยสงฆ์ และในปัจจุบันมหาวิทยาลัยสงฆ์เองก็เป็นที่ยอมรับจากสังคมและรัฐบาลแล้วว่าสิ่งใดก็ตามที่ผ่านการยอมรับจากทางมหาวิทยาลัยสงฆ์ สิ่งนั้นย่อมเป็นสิ่งที่ทางคณะสงฆ์ส่วนใหญ่ยอมรับว่าถูกต้อง เพราะถือว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นผู้นำในด้านปัญญาและการศึกษาของสถาบันสงฆ์โดยรวม สถาบันสงฆ์ไม่ควรปล่อยให้พระสงฆ์ส่วนใหญ่ไร้ทิศทางในการศึกษาและปฏิบัติ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ต้องมีบทบาทโดยตรงในด้านการเป็นผู้ดำเนินการให้เกิดความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ที่เข้ามาศึกษา ตลอดจนพระสงฆ์อื่นๆ ด้วยเพื่อมิให้เกิดการแตกแยกในคณะสงฆ์ กล่าวคือพระสงฆ์ที่มีการศึกษาไม่สามารถเข้ากันได้กับพระสงฆ์ที่ไม่มีการศึกษา ซึ่งจะทำให้การศึกษากลับกลายเป็นการแบ่งแยกชนชั้นในสังคมสงฆ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง

สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะทำให้การบวชที่เป็นเพียงประเพณีกลายเป็นสิ่งที่เพิ่มมูลค่าให้กับสังคมโดยรวมได้ ด้วยการสร้างคุณภาพบุคลากรทั้งในแง่จริยธรรม และในแง่การสร้างบุคลากรเพื่อการสืบทอดพระศาสนา สถาบันสงฆ์ควรมีระบบการคัดเลือกบุคคลที่มีคุณภาพไว้กับสถาบันสงฆ์เพื่อมิให้สถาบันสงฆ์เกิดความสูญเสียเปล่าทางพระศาสนา โดยมีการแยกระบบการบวชให้ชัดเจน และมหาวิทยาลัยสงฆ์ควรให้ความรู้ในด้านพระธรรมวินัย โดยเฉพาะเรื่องความรู้ในการเข้ามาบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นสถาบันในด้านความรู้ที่จะชี้นำสังคมโดยทั่วไป รวมถึงสังคมสงฆ์เองด้วย การมหาวิทยาลัยสงฆ์มีความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้และสามารถเป็นผู้นำในเรื่องการศึกษาของคณะสงฆ์จึงจะเป็นสิ่งที่ตรงกับเจตนารมณ์ในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระธรรมปิฎกมีข้อเสนอแนะในเรื่องเจตนากการบวชดังนี้

“ตัวผู้มาบวช แก่ไม่รู้ไม่เข้าใจเรื่องชีวิตพรหมจรรย์ ชีวิตในสังฆะมีคุณค่าอย่างไร มีขึ้นเพื่ออะไร ไม่ได้เข้ามาด้วยใจ รุ้อย่างนี้แล้วสมัครใจขอเข้ามาเพื่อที่ตัวเองจะฝึกตามแนวทางนี้ มันจะไปตามประเพณีหรือไปตามรูปแบบ เพราะฉะนั้นมันก็ติดขัดมีปัญหาแต่ต้น พอเข้ามาแล้วก็กลายเป็นว่าระบบชีวิต วิธีชีวิตแบบนี้มันขัดแย้งกับความปรารถนาของตนเอง อันนี้จะออกไปก็ออกไปไม่สะดวกด้วยเหตุผลส่วนตัวอะไรต่างๆ เพราะฉะนั้นมันติดขัดตรงนี้ว่าต่อไปเราจะวางระบบคณะสงฆ์หรือสมมติสงฆ์อย่างไรเพื่อจะให้ได้คนที่ตั้งใจเข้ามาจริงๆ บางครั้งเห็นว่าต้องการฝึกแบบนี้ก็เข้ามาเดิมเป็นอย่างนั้น สมัยพุทธกาลไม่มีหรือแบบที่ว่าบวชกันตามประเพณีตามๆ กัน เขาต้องคิดของเขาเองแล้ว เห็นว่าชีวิตพระเป็นอย่างนี้ เห็นว่าดีเป็นประโยชน์ วิธีชีวิตแบบนี้ถูกต้อง

²⁴ พระธรรมปิฎก, พรหมจรรย์ และอริยวินัย ในสังคมปัจจุบัน, ใน พุทธศาสนาสยาม ภาวิถุถจะเป็นโอกาส? (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2543), หน้า 221.

อีกทั้งเขาอาจจะพอใจใล่้อมใสความเป็นอยู่แบบนั้น ที่ว่าเป็นอิสระดี ไปไหนก็ไปได้ อะไรต่ออะไร อยู่อย่างมีความสุขแบบไม่ต้องพึ่งพาอาศัยอะไรมาก เขาอาจจะพอใจชีวิตการฝึกตน เขาเห็นจุดหมายที่สูง คุณค่าของธรรมะ เมื่อเห็นคุณค่าของธรรมะก็เห็นคุณค่าของวินัยที่เพื่อธรรมะนั้นด้วย ก็เป็นธรรมดาที่ตั้งใจเข้ามาเพื่อจะเข้าสู่วิถีชีวิตแบบนั้น และฝึกฝนแบบนั้น”²⁵

เมื่อสรุปเรื่องการแยกระบบการบวชแล้ว สถาบันสงฆ์ต้องไม่ลืมว่าบทบาทที่แท้จริงของ เพศบรรพชิตในพระธรรมวินัยคืออะไร ถึงบทบาทพลอยได้อื่นๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์ไทยจะ เกิดมาเป็นเวลายาวนานและได้ก่อเกิดประโยชน์ให้แก่สังคมไทยมาช้านานก็ตาม แต่ในทางกลับ กันบทบาทพลอยได้หลายประการนอกพระธรรมวินัยนั้นก็ทำให้ทำลายสถาบันสงฆ์ไปพร้อมๆ กัน ด้วยเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะในเรื่องของหลักพระธรรมวินัยอันเป็นหลักชัยของพระพุทธศาสนาที่ ถูกสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลกระทบต่อจนทำให้หลักพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าเริ่ม เลื่อนลงไปใล่สังคมไทยโดยรวม ไม่เว้นแม้กระทั่งในสังคมสงฆ์เองก็ตาม

6.2.4 การแก้ไขปัญหัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

จากการนำเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องการศึกษาคณะสงฆ์ โดยเฉพาะใน มหาวิทยาลัยสงฆ์นั้น คงไม่สามารถแก้ไขปัญหาคัดครบถ้วนเพราะปัญหาดังกล่าวเป็นเรื่องที่มี ความสัมพันธ์และเหตุปัจจัยเกี่ยวข้องกันเรื่องต่างๆ อีกมากมาย ซึ่งในหัวข้อนี้จะรวบรวม ประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำเสนอในส่วนของแนวคิดเรื่องการศึกษามหาวิทยาลัยสงฆ์ กับอุดมการณ์พระศาสนาทั่วๆ ไป ดังนี้

6.2.4.1 ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และระบบชาตินิยม

ปัจจัยด้านวิทยาศาสตร์ก็นับเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อโลก โดยรวมไม่เว้นแม้แต่ในประเทศไทย เมื่อกระแสของวิทยาศาสตร์แผ่กระจายไปทั่วโลก กระแส ของวิทยาศาสตร์ก็ได้แพร่หลายมาสู่ประเทศไทยในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อิทธิพล ของวิทยาศาสตร์ครอบงำระบบความคิดหลายๆ อย่างในประเทศเพื่อเป็นการปรับตัวให้รับกับ กระแสของโลก พระพุทธศาสนาเองก็ถูกปรับให้เกิดการตีความแบบวิทยาศาสตร์ ดังจะเห็นได้ จากหนังสือแสดงกิจจานุกิจ ซึ่งแต่งโดยเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี งานดังกล่าวเป็น ผลงานชิ้นแรกๆ ของปัญญาชนไทยในสมัยรัชกาลที่ 4 ที่แสดงว่าพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์นั้น สามารถเข้ากันได้²⁶ หนังสือดังกล่าวนับว่าเป็นการอธิบายธรรมให้ทันสมัยขึ้นเพื่อให้ตอบรับกับ กระแสวิทยาศาสตร์ที่ถาโถมเข้ามาในประเทศไทยในขณะนั้น

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 220.

²⁶ พระไพศาล วิสาโล, ส.ศิวรักษ์, ประเวศ วะสี และ วีระ สมบูรณ์. พุทธธรรมกับอุดมการณ์สำหรับ ศตวรรษที่ 21 ปาฐกถาครบรอบ 60 ปี พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิ โกลดตีทอง, 2542), หน้า 5 – 6.

ต่อมาในสมัยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า พระองค์เองทรงได้รับอิทธิพลจากกระแสของวิทยาศาสตร์ในสมัยรัชกาลที่ 4 ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า จึงทรงพยายามตีความหลักพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาให้เป็นวิทยาศาสตร์ การตีความแบบวิทยาศาสตร์นั้นได้ส่งผลทำให้หลักพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาและความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ขาดความลุ่มลึกไป ซึ่งการตีความแบบวิทยาศาสตร์นั้น แม้จะทำให้พระพุทธศาสนาดูมีความเป็นเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์มากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันการตีความดังกล่าวก็ทำให้มิติอันลึกซึ้งหลาย ๆ อย่างในพระพุทธศาสนาได้ถูกจำกัดลงไปด้วยเช่นเรื่องของนิพพาน การเวียนว่ายตายเกิด เป็นต้น ดังที่พระไพศาล วิสาโล ได้แสดงทัศนะในเรื่องการตีความแบบวิทยาศาสตร์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าไว้ดังนี้

“ทัศนะเช่นนี้เองมีผลให้บางมิติของพระพุทธศาสนาถูกลดความสำคัญลงจนเลื่อนไปทั่วๆ ที่เป็นมิติที่สำคัญอย่างยิ่งนั่นคือ ปรมัตถธรรม ปรมัตถธรรมอันได้แก่นิพพานนั้นเป็นจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนาจัดว่าเป็นโลกุตตรธรรมคือธรรมที่ยังบุคคลให้อยู่เหนือโลก ไม่ติดในโลกแม้ยังอยู่ในโลก คำสอนและการบำเพ็ญกิจในทางพุทธศาสนาแต่อดีตจะถือเอานิพพานเป็นที่สุด แม้กระทั่งคำขออุปสมบทก็ยังมีข้อความบ่งบอกจุดมุ่งหมายในการบวชคือเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง แต่ครั้นถึงสมัยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า พระองค์ก็ให้ตัดข้อความดังกล่าวจากคำขออุปสมบท พระมติดังกล่าวอาจเป็นไปได้เพื่อให้การบวชสมัยนี้สอดคล้องกับความเป็นจริงเพราะน้อยคนนักที่จะบวชเพื่อหวังนิพพาน อย่างไรก็ตามปรมัตถธรรมมิได้หายไปเฉพาะคำขออุปสมบท หากยังถูกลดความสำคัญลงไปในงานนิพนธ์ของพระองค์ ยิ่งในหนังสือ นวโกวาท อันเป็นหนังสือเล่มแรกของไทยที่ประมวลหลักธรรมและวินัยได้อย่างกระชับ ปรมัตถธรรมถึงกับถูกตัดทิ้งไปจากหมวดธรรมว่าด้วยอรรถ คงเหลือแต่เพียง 2 คือ ทิฏฐธัมมิกัตถะ (ประโยชน์ในปัจจุบัน) และสัมปรายิกัตถะ (ประโยชน์ในภายหน้า)”²⁷

ซึ่งแน่นอนอิทธิพลจากกระแสวิทยาศาสตร์ดังกล่าวย่อมจะกระทบสู่หลักสูตรการเรียน การศึกษาของพระภิกษุสามเณรในยุคต่อๆ มาด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ในยุคหลังๆ ต่อมาที่มีการพยายามตีความพระพุทธศาสนาให้เป็นวิทยาศาสตร์มากยิ่งขึ้น ไม่เพียงแต่การตีความพระพุทธศาสนาแบบวิทยาศาสตร์เท่านั้นที่มีผลต่อการศึกษาศาสนาของสถาบันสงฆ์ ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว บัณฑิตทางด้านชาตินิยมซึ่งมีการรณรงค์อย่างกว้างขวางรัชกาลที่ ๖ ซึ่งทรงเน้นการตีความธรรมะให้เป็นแบบอุดมการณ์ทางรัฐ หรือความรักชาติแบบชาตินิยม ซึ่งผลจากการรณรงค์ดังกล่าว ก็ทำให้เกิดการตีความพระพุทธศาสนาหลงเหลือแค่ระดับศีลธรรม อันทำให้เกิดความตื่นขึ้นของการเรียนการสอน รวมถึงการเผยแพร่ธรรมะที่ลดระดับความลึกซึ้งลงไปอันเกิดจากการเรียนการสอนนั้นตามไปด้วย ซึ่งถือเป็นผลเสียที่เกิดขึ้นกับวงการศึกษาคณะสงฆ์ดังที่พระไพศาล วิสาโลได้แสดงความเห็นไว้ดังนี้

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8 - 10.

“ตกมาถึงตอนนี้ พุทธศาสนาไม่ได้ถูกทำให้เป็นวิทยาศาสตร์เท่านั้น หากยังถูกลัทธิชาตินิยมเข้ามาปรุงแต่งเพื่อให้ตอบสนองกับนโยบายของรัฐในขณะนั้น พุทธศาสนาถูกนำมาสอนแก่คนทั่วไป มิใช่เพียงแค่ว่าเป็นคตินี้เท่านั้น แต่ยังมีมุ่งให้เป็นพลเมืองดีที่สำนึกในความเป็นไทยด้วยความเคารพกับความเป็นไทยถูกนำมาเชื่อมโยงกันอย่างแน่นแฟ้น หน้าที่ต่อชาติถูกทำให้เป็นคุณธรรมสำคัญประการหนึ่งสำหรับชาวไทยและชาวพุทธ ยิ่งไปกว่านั้นหลักธรรมบางข้อก็ยังคงถูกตีความใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับผลประโยชน์ของชาติและนโยบายชาตินิยม ... เห็นได้ชัดว่าในเวลาไม่ถึง 60 ปีหลังจากการเปิดรับความทันสมัย (หากถือว่าการทำสัญญาบาวริงเป็นจุดเริ่มต้น) พุทธศาสนาในไทยมีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นลำดับ เริ่มจากการลดทอนเรื่องนรกสวรรค์ อิทธิปาฏิหาริย์ คติพระโพธิสัตว์ พระศรีอาริย์ และความเชื่อเรื่องพุทธภูมิ จากนั้น โลกุตตรธรรมก็เริ่มถูกตัดทอน จนเหลือแค่โลกียธรรม และแล้วลัทธิชาตินิยมก็เข้ามาผนวก ผลลัพธ์ที่ออกมาในนามของพุทธศาสนาก็คือระบบศีลธรรมที่ตอบสนองรัฐชาติเป็นสำคัญ”²⁸

6.2.4.2 ระบบทุนนิยม

ปัจจุบันกระแสของโลกาภิวัตน์ ซึ่งส่งผลกระทบโดยรวมกับโลกทั้งโลก และอาจจะส่งผลต่อไปในอนาคต ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาในด้านหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน กระแสของทุนนิยมที่ติดตามมาพร้อมกับกระแสของโลกาภิวัตน์นั้นทำให้เกิดลัทธิบริโภคนิยมขึ้นในพระพุทธรศาสนา พระพุทธรศาสนาจึงถูกผูกติดอยู่กับวัตถุต่างๆ ที่สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่สาระหรือเนื้อแท้ของพระพุทธรศาสนา เช่นการสร้างเครื่องรางของขลัง หรือแม้กระทั่งการเน้นการสร้างศาสนสถาน เช่น โบสถ์ และ ศาลาการเปรียญที่หรูหรา พระธรรมปิฎกได้แสดงแนวคิดต่างๆ ไปเกี่ยวกับทัศนคติของพุทธศาสนิกชนในเรื่องของการทำบุญในเรื่องของวัตถุไว้ดังนี้

“ต่อไปที่เป็นอุปสรรคคือทัศนคติของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ในปัจจุบันก็ทราบกันดีอยู่แล้วว่าทัศนคติในเรื่องบุญกุศลของเรานั้นหนักไปทางการก่อสร้างตลอดจนกิจกรรมต่างๆ โดยทั่วไปที่นิยมเรียกว่าการบุญการกุศลที่หนักไปทางการรื่นเริงสนุกสนาน เพราะฉะนั้นเราก็ทุ่มเงินทองไปในทางเหล่านั้นมาก ส่วนใหญ่ด้านการศึกษาประชาชนไม่ค่อยเห็นเป็นบุญเป็นกุศล นี่ก็เป็นเรื่องหนึ่งที่ทำให้ผู้ที่หันมาทางการศึกษามีความหนักและยาก เพราะในการที่จะดำเนินการศึกษาไปด้วยดีนั้น ความพร้อมในเรื่องทุนก็เป็นสิ่งสำคัญเหมือนกัน ถ้าจะให้ได้ผลดีน่าที่จะไม่ต้องมีความหนักใจ เพราะมีทุนพร้อมอยู่แล้ว เราจะได้มุ่งไปในทางด้านการศึกษาอย่างเต็มที่ แต่สภาพที่เป็นอยู่กลับมีปัญหาเรื่องนี้ เพราะคนโดยมากไม่เห็นความสำคัญ”²⁹

²⁸ พระไพศาล วิสาโล, ส.ศิวรักษ์, ประเวศ วะสี และ วีระ สมบูรณ์. พุทธธรรมกับอุดมการณ์สำหรับศตวรรษที่ 21 ปาฐกถาครบรอบ 60 ปี พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2542), หน้า 12 – 13.

²⁹ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการเป็นผู้นำทางการศึกษาพระพุทธรศาสนา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, 2538), หน้า 38.

การทำบุญด้วยสิ่งที่เป็นวัตถุเหล่านี้ในบางครั้งไม่มีความจำเป็นเท่ากับการให้การศึกษา ด้านพระธรรมวินัยแก่พระภิกษุสามเณร เพราะการศึกษาพระธรรมวินัยถือเป็นหลักที่แท้จริงของ พระพุทธศาสนา ไม่ใช่เรื่องของวัตถุซึ่งพระพุทธศาสนาถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญน้อยกว่าเรื่อง จิตใจ ดังนั้นกระแสของพุทธศาสนาที่ถูกครอบงำด้วยวัตถุนิยมนั้นจึงเป็นไปเพื่อสนองความ ต้องการในการบริโภคแบบวัตถุนิยมของเหล่าพุทธศาสนิกโดยทั่วไป อันจะเป็นผลให้หลักสูตร การเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยสงฆ์ยอมได้รับอิทธิพลของกระแสวัตถุนิยมไปด้วย ดังที่ เสฐียรพงศ์ วรรณปก ได้แสดงความเห็นไว้เกี่ยวกับกระแสของบริโภคนิยมที่ครอบงำสังคมไทย ทั้งคฤหัสถ์และฆราวาส ดังนี้

"ไม่ยากพูดก็ต้องพูด คือในยุคบริโภคนิยม ในยุคสังคมวัตถุนิยมนี้ เงินจะมีอำนาจมาก เงินจะมีอำนาจมาก เงินสิบบาท ยี่สิบบาท ไม่มีปัญหาอะไร ไม่มี ความหมาย แสนสองแสนก็ไม่มี ความหมาย แต่นี่เงินเป็นล้านๆ สิบล้าน ร้อยล้าน เงินนี้จะเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถทำให้คนพูด ขาวเป็นดำ พูดดำเป็นขาวได้ อันนี้สำคัญ เพราะฉะนั้นคำว่าเงินเป็นที่ปรารถนาของมนุษย์ที่ยัง ตกเป็นทาสของวัตถุนิยมบริโภคนิยม ไม่ว่าจะ เป็นฆราวาส คนนุ่งผ้ากาสาหวัดร์ หรือนุ่งขาวห่ม ขาว ไม่มีความแตกต่างกันแล้ว เพศภาวะเหล่านี้จะไม่มีอิทธิพลทัดเทียมกันหมด เพราะวาระดับ ของจิตใจนั้นตกอยู่ในระดับเดียวกันกล่าวพูดได้โดยว่าเงินเป็นปัจจัยสำคัญ ไม่พูดกันเท่านั้นเอง เพราะพูดแล้วกลัวจะถูกกล่าวหาหมิ่นประมาท"³⁰

พระธรรมปิฎกได้แสดงถึงจุดยืนของพระพุทธศาสนาในเรื่องของการให้ความสำคัญแก่ วัตถุในฐานะที่ไม่ได้มีคุณค่ามากไปกว่าคุณค่าทางจิตใจ และเรื่องของการให้ความสำคัญของวัตถุใน พระพุทธศาสนานั้นแม้จะมีความจำเป็นอยู่บ้าง แต่วัตถุก็เป็นเพียงเครื่องอาศัยเพื่อพัฒนาไปสู่จุด มุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาคือการพัฒนาจิตใจ ดังต่อไปนี้

"อันนี้เป็นแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจของพระพุทธศาสนาว่า ความมีหรือความพร้อมทาง เศรษฐกิจไม่ใช่จุดหมาย แต่เป็นปัจจัยเป็นเครื่องอาศัยแต่ต้องมีจำเป็นแต่ไม่ใช่จุดหมาย พระจะมี สองชั้นคือ นอกจากมองว่าวัตถุเป็นเครื่องอาศัยเพื่อจะได้ก้าวไปสู่ชีวิตแห่งการฝึกตนให้ตั้งงามยิ่ง ขึ้นแล้ว ก็คือว่าเราไม่จำเป็นต้องมีมาก มีแต่เท่าที่จำเป็น สัมพันธ์กับการที่ว่าเพราะชีวิตพระเน้น มุ่งไปในแง่การฝึกตนแล้วก็จะเบียดเบียนสังคมน้อยเพราะเขาก็เข้าคติที่ว่า สุภาโร สุภรตา เป็นผู้ เลี้ยงง่าย หมายความว่าไม่ไปรบกวน ก่อความเดือดร้อนให้กับชาวบ้าน เพราะถ้าพระมีชีวิตแบบ นี้แล้วไปเป็นอยู่อาศัยวัตถุมาก มีวัตถุมากก็เดือดร้อนแก่ชาวบ้าน แก่สังคมภายนอกต้องรักษาอัน นี้ไว้ให้ได้ หนึ่งมีวัตถุเป็นเพียงเครื่องอาศัย เป็นปัจจัยเกื้อหนุนในการฝึกตัวเอง ให้ชีวิตสิกขาหรือ พรหมจรรย์ สองวัตถุที่มีนั้นไม่ให้ก่อความเดือดร้อนแก่เพื่อนมนุษย์ในสังคม ถ้าพระรักษาอันนี้ไว้ ได้ มันก็แก้ปัญหาได้โยะเยาะ แต่ตอนนี้มันไม่ได้คิดอย่างนี้แล้ว"³¹

³⁰ เสฐียรพงศ์ วรรณปก, กรณิธรรมกาย ภาพสะท้อนของชาวพุทธไทย,ใน พุทธศาสนาสยาม ภา วิกฤตจะเป็นโอกาส? (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2543), หน้า 76 – 77.

³¹ พระธรรมปิฎก, พรหมจรรย์ และอริยวินัย ในสังคมปัจจุบัน,ใน พุทธศาสนาสยาม ภาวิกฤตจะเป็น โอกาส? (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2543), หน้า 216 – 217.

สถาบันสงฆ์บางส่วนเกรงว่าตนเองจะเป็นผู้เอาเปรียบสังคมในแง่ของวัตถุ จึงพยายามตอบแทนสังคมแบบทุนนิยม ดังนั้นในมุมมองกลับกันจำเป็นที่จะต้องพิจารณาดูว่าในความเป็นจริงแล้ว สถาบันสงฆ์ควรตอบแทนสังคมอย่างไรและเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยหรือไม่ หรือมีอิทธิพลของทุนนิยมครอบงำอยู่หรือไม่ การที่สถาบันสงฆ์เกรงว่าสังคมจะปรามาสว่าพระสงฆ์เป็นภาระของสังคม สถาบันสงฆ์บางส่วนจึงพยายามจะแก้ไขปัญหานั้น ด้วยการตอบแทนสังคมที่ต้องการการตอบแทนของสถาบันสงฆ์ด้วยอำนาจการครอบงำจากกระแสของวัตถุนิยมปัจจุบันค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมไทย ทั้งจากสังคมภายนอกที่มีความต้องการบทบาทของสถาบันสงฆ์ที่เปลี่ยนไปตามกระแสวัตถุนิยม กับสังคมภายในคือค่านิยมของสถาบันสงฆ์เองที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสวัตถุนิยมเช่นกัน เมื่อสรุปสามารถกล่าวได้ว่ายิ่งความเจริญในด้านวัตถุเข้ามาครอบงำสถาบันสงฆ์ได้มากเพียงใด เนื้อแท้ของพระพุทธศาสนาจักสิ้นไปได้มากเท่านั้น ไม่เว้นแม้แต่เรื่องหลักสูตรการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่เป็นไปตามวิชาการที่เกิดจากการครอบงำจากวัตถุนิยม

6.2.4.3 ระบบการปกครองคณะสงฆ์

ระบบการปกครองคณะสงฆ์โดยเฉพาะเรื่องของระบบสมณศักดิ์นั้น ถือว่ามีผลกระทบต่อเรื่องการศึกษาด้วยเช่นกัน การที่พระภิกษุจะได้รับสมณศักดิ์นั้นส่วนใหญ่จะต้องเป็นพระภิกษุชั้นเถระ ซึ่งมีพรรษามาก ในขณะที่เดียวกันพระภิกษุเหล่านั้นต้องสร้างชื่อเสียงและเกียรติคุณให้กับพระพุทธศาสนาด้วย แต่คุณสมบัติขั้นต้นนั้นส่วนใหญ่ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับวุฒิการศึกษาเป็นพื้นฐาน แต่เรื่องของระบบสมณศักดิ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องปัญหาการศึกษาคือ ปัญหาพระภิกษุที่เคยเรียนจบการศึกษาระดับสูง เมื่อได้รับสมณศักดิ์เข้าไปทำหน้าที่บริหารของคณะสงฆ์แล้วก็มักจะละเลยเรื่องการศึกษาของคณะสงฆ์ ซึ่งพระธรรมปิฎกมีทรรศนะในเรื่องเกี่ยวกับปัญหาในด้านนี้ดังต่อไปนี้

"กิจการพระศาสนาที่มีคณะสงฆ์เป็นผู้นำในปัจจุบันนี้ก็เห็นอยู่ว่าขาดระบบการแบ่งงานไม่กระจายงานออกไป ในระดับพระผู้ใหญ่ ผู้บริหารก็จะมองเฉพาะในแง่ของการปกครองเท่านั้น เป็นสำคัญก็เลยไม่มีการสนับสนุนส่งเสริมกิจการพระศาสนาในด้านอื่น โดยเฉพาะการศึกษานี้เหมือนมีแต่โคน ไม่มีต้น ไม่มีกิ่ง ไม่มีใบ บุคคลหรือจะเรียกบุคคลากรของพระศาสนาที่ขึ้นมาทางการศึกษาสำเร็จเปรียญ ๙ ประโยคก็จะเอาไปใช้ในแง่ของผู้บริหารเป็นผู้ปกครองไปเป็นเจ้าของคณะโน้น เจ้าคณะนี้ หนึ่งท่านก็เลิกละจากการศึกษาค้นคว้า สองงานด้านการปกครองก็เป็นงานที่หนักอยู่แล้ว เวลาที่ทุ่มไปเรื่องนั้น กิจการด้านนั้นก็ได้รับการเอาใจใส่ การพิจารณาอะไร เช่นการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งก็มุ่งไปแต่ด้านนั้น พระมุ่งทำการศึกษาที่ไม่จริงไม่อุทิศตัวจริงๆ ก็หมดกำลังใจไปได้เหมือนกัน"³²

³² พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการเป็นผู้นำทางการศึกษาพระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชียง, 2538), หน้า 38 – 39.

เมื่อพระที่จบการศึกษาถึงระดับเปรียญเก้าประโยค แต่ต้องไปทำหน้าที่การบริหารของคณะสงฆ์ การกระทำดังกล่าวจึงเกิดการสูญเสียทางการศึกษา กล่าวคือพระที่มีสมณศักดิ์ที่เดิมเคยมีความรู้ภาษาบาลีและพระธรรมวินัยก็ไม่ได้ใช้ความรู้อย่างเต็มที่ และอาจจะไม่ได้มีการใช้ความรู้ที่มีสร้างบุคลากรในด้านพระธรรมวินัยต่อไป แต่พระสมณศักดิ์เหล่านั้นกลับต้องไปทำหน้าที่บริหาร ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับหลักวิชาการในพระธรรมวินัย เป็นต้น พระภิกษุเหล่านั้นอาจจะไม่มีความถนัดในเรื่องการบริหารเท่าภาษาบาลีก็เป็นได้ ผลที่ได้ก็คือคณะสงฆ์จะได้พระภิกษุนักบริหารที่มีคุณภาพน้อย ในขณะที่เสียนักบาลีชั้นยอดไปด้วยพร้อมกันนับเป็นการเสียเปล่าทางด้านการศึกษาและการบริหารไปพร้อมๆ กันทีเดียว ทั้งๆที่พระในสายปกครองส่วนใหญจะเป็นพระที่เคยผ่านการเรียนในระดับสูงมาก่อนเป็นส่วนมาก แต่เมื่อได้มีโอกาสมาอยู่ในสายการบริหารแล้วก็มักจะไม่ให้ความสนใจในเรื่องการศึกษาของคณะสงฆ์เท่าที่ควรนัก เพราะการเลื่อนขั้นหรือเลื่อนสมณศักดิ์นั้นใช้หลักเกณฑ์อื่นๆ นอกจากเรื่องการศึกษา เช่นการสร้างวัตถุ เป็นต้น เป็นเกณฑ์ประกอบในการเลื่อนสมณศักดิ์ ด้วย เมื่อเกณฑ์ในการเลื่อนสมณศักดิ์ดังกล่าวที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องการศึกษาอย่างเดียวกลายเป็นมาตรฐานสากลที่ยอมรับกันในคณะสงฆ์ ระบบสมณศักดิ์นั้นย่อมมีผลกระทบต่อการศึกษาของพระสงฆ์โดยรวมด้วย

6.2.4.4 การแบ่งแยกนิกายสงฆ์

เรื่องปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันนั้น สาเหตุอีกประการหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องคือเรื่องปัญหาการแบ่งแยกนิกายสงฆ์ในประเทศไทยออกเป็นฝ่ายมหานิกาย และเป็นฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพระวชิรญาณภิกษุหรือสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๙ ในกาลต่อมา พระองค์ได้ทรงทำการก่อตั้งนิกายสงฆ์ใหม่ขึ้นมา ซึ่งทำให้เกิดการแข่งขันทางด้านต่างๆ ระหว่างพระสงฆ์ในฝ่ายพระมหานิกายเดิม กับพระสงฆ์ในฝ่ายธรรมยุต เนื่องจากการที่รัชกาลที่ ๔ ทรงเป็นผู้ผู้ก่อตั้งนิกายธรรมยุตนี้ พระองค์จึงทรงให้การอุปถัมภ์ค้ำจุน พระสงฆ์ในฝ่ายของนิกายธรรมยุตที่พระองค์ทรงก่อตั้งมากกว่า ดังจะเห็นได้จากจารึกที่ทรงสร้างไว้คราวสร้างวัดราชประดิษฐ์ ดังนี้

“ ข้า ๙ ผู้มีชื่อเขียนไว้ท้ายหนังสือเล่มนี้ยอมให้อยู่แต่ท่านผู้ที่คนทั้งปวงรู้พร้อมกันว่าเป็นศิษย์ศึกษาต่อไปจาก ๙ ข้า ๙ ผู้มีชื่อเขียนไว้ท้ายหนังสือเล่มนี้ ๙ ไม่ยอมให้พระสงฆ์สามเณรพวกอื่นที่ไม่ใช่ศิษยานุศิษย์สืบไปแต่ ๙ ข้า ๙ นั้นเข้าไปอยู่เป็นเจ้าของเลย เป็นแต่ไปสู่มหาหรืออาศัยในกำหนดเวลาตามน้ำใจยอมโดยชอบใจของพระสงฆ์คณะธรรมยุตติกนิกายนั้นได้ ก็ถ้าพระสงฆ์คณะธรรมยุตติกนิกายที่อยู่ในที่นี้ก็ดี ที่อื่นก็ดีกลับจิตกลับใจกลับรีดลัทธิถืออย่างพระสงฆ์นิกายอื่นก็ดี เข้ารีดฝรั่งและศาสนาอื่นก็ดีแล้ว ก็เป็นอันขาดหลุดจากเป็นเจ้าของที่นี่ จะอยู่ในที่นี้ไม่ได้ ก็ถ้าด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง พระสงฆ์คณะธรรมยุตสาปสูญสิ้นไม่มีในแผ่นดิน เมื่อนั้นที่อันนี้จึงตกเป็นของพระผู้มีพระภาคพระบรมศาสดารหังสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ปรินิพพานแล้วนั้นเกิด”³³

³³ ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลีในรัชกาลที่ 4 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2515), หน้า 208 – 209.

นอกจากรัชกาลที่ 4 จะทรงสนับสนุนคณะธรรมยุตเป็นอย่างดีแล้ว เจ้านายชั้นสูงในสมัยนั้นส่วนใหญ่ก็นับถือพระสงฆ์ในฝ่ายธรรมยุตมากกว่าพระสงฆ์ในฝ่ายมหานิกายด้วย ดังนั้นจึงเป็นธรรมดาที่พระสงฆ์ในฝ่ายธรรมยุตจะได้รับการสนับสนุนมากกว่าพระสงฆ์ในฝ่ายมหานิกายในทุกๆ ด้าน³⁴ การแบ่งแยกนิกายทั้งสองได้ส่งผลทำให้เกิดการแข่งขันกันขึ้นระหว่างพระสงฆ์ทั้งสองนิกาย ซึ่งรวมไปถึงเรื่องการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ระหว่างพระสงฆ์ฝ่ายพระมหานิกายและพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตินิกายด้วย โดยในสมัยนั้นพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตนั้นได้รับการอุปถัมภ์ในด้านการศึกษามากกว่าพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ซึ่งทำให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงมีพระดำริที่จะให้มหาธาตุวิทยาลัยเป็นสาขาหนึ่งของมหามกุฏราชวิทยาลัยเพราะการศึกษาของมหาธาตุวิทยาลัยในขณะนั้นไม่มีคุณภาพเพียงพอ ดังนี้

“ขอพูดแทนพระธรรมเจดีย์ว่า ... ให้เป็นผู้จัดการมหาธาตุวิทยาลัยนั้น ท่านเห็นว่าจำเพาะท่านเป็นไปไม่ได้ตลอด ท่านอธิบายให้แก่ฉันพอแก่เหตุ ฉันเห็นด้วยแล้ว ท่านประสงค์จะจัดการแต่พอกำลังก่อนอย่างเช่นฉันคิด ภายหลังตกลงกันว่า การเล่าเรียนในวัดมหาธาตุที่เป็นส่วนของพระธรรมเจดีย์จะรวมเป็นกิ่งของมหามกุฏราชวิทยาลัยจะใช้แบบแผนและทุนบำรุงจำนวนเดียวกับมหามกุฏราชวิทยาลัย”³⁵

สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ นั้นพระองค์ได้ทรงสนับสนุนการศึกษาของพระฝ่ายธรรมยุตอย่างเต็มที่ ซึ่งการส่งเสริมการศึกษาอย่างไม่ทั่วถึงดังกล่าวทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำต่ำสูงไม่เท่าเทียมกันระหว่างระบบการศึกษาของพระสงฆ์ในฝ่ายธรรมยุตและมหานิกาย ซึ่งเรื่องความไม่เท่าเทียมดังกล่าวนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าฟ้ากรมขุนนครานุวัตติวงศ์ดังนี้

“เรื่องสร้างวัดฉันไปเกิดมีโทษเสียแล้ว แรกที่คิดจะสร้างได้เล่าให้กรมหมื่นวชิรญาณพังกูท่านเข้ามาพลอยกุสัจด้วย แต่ไปภายหลังจะไปคิดอย่างไร เมื่อหาหรือเรื่องจะจัดการเล่าเรียนท่านออกสับดๆ ไปเหมือนกับจะระแวงว่าเป็นพลอยช่วยเกื้อกูลความรุ่งเรืองของมหานิกาย ซึ่งเป็นอันว่าได้ตั้งใจเสียแล้วว่า จะไม่ให้มหานิกายขึ้นหน้าธรรมยุตที่จะช่วยจัดการอย่างไรไม่ได้วันไว้แต่อยากเรียนก็ให้อยู่ที่วัดรังษี วัดพลับพลาไชย ฤๅวัดอนงค์ เมื่อเป็นเช่นนี้จะสร้างวัดนี้ขึ้นมาทำไม ถ้าจะเดินทางก็ต้องไปรับเป็นกระโถนวัดมกุฏกษัตริยาราม ฉันทนไม่ไหว ที่ว่าดังนี้ก็ด้วยเห็นว่ามหานิกายคงจะจัดการเล่าเรียนไม่ได้ ฉันเกิดทิวจิตขึ้นมาบ้างจะจัดการมหานิกายล้วนๆ ไม่ให้เกี่ยวกับธรรมยุตเลย”³⁶

³⁴ คณิงนิตย์ จันทบุตร. การเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์ไทยรุ่นแรก พ.ศ.2537 - 2484. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528), หน้า 47 - 48.

³⁵ ลายพระหัตถ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (ครั้งทรงเป็นกรมหมื่น) ลงวันที่ 11 สิงหาคม ร.ศ. 112 ถึงเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ อ้างถึงใน ประวัติมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ (พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521), หน้า 76 - 77.

³⁶ หจข., ร.5, ศ.8/11, สำเนาพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงเจ้าฟ้ากรมขุนนครานุวัตติวงศ์, 16 พฤศจิกายน ร.ศ.118. อ้างถึงใน คณิงนิตย์ จันทบุตร. การเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์ไทยรุ่นแรก พ.ศ.2537 - 2484.(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528), หน้า 63.

การแบ่งแยกนิกายสงฆ์ในครั้งนั้นย่อมส่งผลกระทบต่อวงการการศึกษาของสถาบันสงฆ์ด้านต่างๆ ไม่มากก็น้อยดังที่ปรากฏในปัจจุบัน นอกจากนี้ในยุคดังกล่าวนี้หนีทธิพลการศึกษาแบบตะวันตกเริ่มแผ่ขยายมา ไม่เว้นแม้แต่ในการศึกษาของพระสงฆ์ โดยเฉพาะในฝ่ายธรรมยุต จึงทำให้เกิดการแข่งขันการศึกษาทางโลกสมัยใหม่มากขึ้น ทางฝ่ายมหานิกายเองก็พยายามปรับความทันสมัยของเนื้อหาเพื่อให้ทันกับฝ่ายธรรมยุต จึงทำให้ละทิ้งการศึกษาพระปริยัติธรรมแบบเดิมที่สืบทอดกันมา ซึ่งการแข่งขันกันดังกล่าวยังส่งผลต่อเนื่องมาจนทุกวันนี้ ซึ่งกลายเป็นว่าหลักสูตรการศึกษาของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ในปัจจุบันนั้นได้หลงไปตามกระแสของความเปลี่ยนแปลงสังคมในยุคหนึ่ง ซึ่งเป็นสมัยที่ประเทศกำลังพัฒนา และผลดังกล่าวยังคงสืบเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้ที่หลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นพยายามศึกษาวิชาของใหม่โดยทอดทิ้งวิชาพระธรรมวินัยซึ่งเป็นของเก่า นอกจากความขัดแย้งในเรื่องของนิกายสงฆ์จะส่งผลกระทบต่อเรื่องการศึกษาของคณะสงฆ์แล้ว ยังมีเรื่องความขัดแย้งในวงการพระพุทธศาสนาทั่วๆ ไปที่มีผลต่อสถาบันสงฆ์โดยรวมโดยเฉพาะเรื่องการศึกษาอีกด้วย ดังที่พระธรรมปิฎกได้แสดงทรรศนะไว้ดังต่อไปนี้

"ต่อไปคือการขัดแย้งในวงการศาสนาเช่นสำนักต่างๆ เขาติกัน แย้งกัน ว่ากันตลอดจนพระสายปริยัติ สายปฏิบัติ ก็มีปัญหาคืนมา บางทีพระสายปฏิบัติก็ว่าพระสายปริยัติว่าไม่เอาใจใส่ทางปฏิบัติได้แต่รำเรียนหาช่องทางไปของตัว พระสายปริยัติก็ไม่ค่อยให้ความสำคัญแก่พระสายปฏิบัติ ความจริงเรื่องนี้เกิดขึ้นแม้ในสมัยพุทธกาล.... ฉะนั้นก็ควรเอาปฏิบัติเท่าที่ท่าน ทำไว้ในพุทธกาลมาใช้เป็นประโยชน์ โดยเฉพาะในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ การร่วมมือกัน การช่วยเหลือกันเป็นเรื่องสำคัญ พระพุทธศาสนาไม่ได้อยู่ด้วยขาข้างใดข้างหนึ่งหรือปีกใดปีกหนึ่ง ข้างเดียวอยู่ไม่ได้ ฉะนั้น จะต้องช่วยเหลือร่วมมือกันคอยจุดดิ่งกันขึ้น ไม่ใช่คอยทุบคอยตีกันลง ... จะต้องมองถึงส่วนเสริมกันของพระพุทธศาสนาว่า เราจะต้องมีอีกด้านหนึ่งมาช่วยด้วยมันจึงจะดำเนินไปด้วยดี ...

ความขัดแย้งนี้รวมไปถึงความขัดแย้งพื้นฐานอันหนึ่งคือความขัดแย้งระหว่างความเป็นจริงกับอุดมคติ คำติเตียนบ่นว่า ในหมู่ชาวพุทธไม่น้อยก็อยู่ในปัญหาเช่นนี้ คือจะมีผู้พูดถึงพระเถรที่มาศึกษาเล่าเรียนโดยเฉพาะแบบสมัยใหม่ ว่าเดี่ยวเรียนท่านก็สึกออกไปหมด เพราะฉะนั้นก็ไม่อยากสนับสนุน ท่านเหล่านี้พูดแต่ในแง่อุดมคติว่าพระพุทธศาสนาควรจะเป็นอย่างนั้น พระควรจะทำหน้าที่อย่างนี้ ถ้าเป็นแต่อุดมคติพูดแต่อุดมคติ เอาแต่อุดมคติ ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงที่มีอยู่มันก็ทำไม่ได้จริง มีผลสำเร็จน้อยก็เกิดความสูญเสียมากมาย สิ่งที่มีอยู่ก็ถูกทอดทิ้ง สภาพความเป็นจริงที่เป็นอยู่ก็ไม่ได้รับการเหลียวแลและเอาใจใส่ปัญหาที่ไม่ได้รับการแก้ไข เพราะเรามองแต่ในแง่ของอุดมคติ

ฝ่ายอีกพวกหนึ่งเอาแต่สภาพที่เป็นอยู่ตามความเป็นจริง เมื่อไม่ยุ่งอุดมคติเสียแล้วก็เลย ย่ำอยู่กับที่ ย่ำไปย่ำมาก็ถอยมันก็จะเสื่อมลง เพราะฉะนั้นก็ต้องมุ่งอุดมคติ ตลอดเวลาเหมือนกัน เพื่อจะเดินหน้าไปให้ได้ ฉะนั้นการปฏิบัติให้ถูกต้องพอดีระหว่างสภาพความเป็นจริงกับอุดมคติก็เป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงเหมือนกัน เดียวนี้เรามักจะเอียงสุดไปข้างหนึ่ง ฝ่ายหนึ่งก็จะเอาสภาพที่เป็นอยู่เอาแค่นั้น อีกฝ่ายหนึ่งก็จะเอาแต่อุดมคติแล้วก็ไปกันไม่ได้ และงานก็ไม่สำเร็จ พระพุทธศาสนาจะต้องอาศัยการยอมรับสิ่งที่มีอยู่ตามความเป็นจริง ตามเหตุตามปัจจัย”³⁷

ถ้าผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถแก้ไขเหตุปัจจัยต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อการศึกษาของสถาบันสงฆ์ ซึ่งรวมถึงความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาที่ได้กล่าวมาแล้ว การแก้ไขปัญหาดังกล่าว เพื่อลดข้อขัดแย้งในพระพุทธศาสนานั้น ย่อมส่งผลให้ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์มีความเป็นเอกภาพและเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยได้มากยิ่งขึ้น อันจะเป็นไปเพื่อการศึกษาศึกษาและปฏิบัติที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ซึ่งย่อมจะมีผลต่อการพัฒนาจิตใจของมวลมนุษยชาติเพื่อความสันติสุขโดยรวม ตามเบื้องอย่างพระจริยาวัตรตลอด 45 พรรษาขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นพระบรมครูที่ยิ่งใหญ่ที่สุด อันเหล่าพุทธศาสนิกชนกล่าวบทสรรเสริญพระพุทธคุณมาตลอด 2545 ปีว่า “อิติปิ โส ภควา อหตุตโร ปุริสทมมสารถิ” ซึ่งแปลว่า “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงเป็นสารถิฝักบุคคลที่ควรฝึกหาผู้อื่นเปรียบมิได้ ดังนี้”

ศูนย์วิทยพัชยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁷ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการเป็นผู้นำทางการศึกษาพระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, 2538), หน้า 39 – 42.